



**EVALUATIERAPPORT
NATUURBELEIDSPAN BONAIRE
1999 – 2004**



januari 2010

*"Niets is zo rijk als de onuitputtelijke weelde van de natuur.
Ze toont ons alleen oppervlakken, maar ze is miljoenen meters diep."*

Ralph Waldo Emerson
Amerikaans dichter en filosoof (1803-1882)

Deze evaluatie beslaat de periode tussen:
het aanvaarden van het Natuurbeleidsplan Bonaire, eind juni 1999 en
het aanvaarden van de Eilandsverordening natuurbeheer Bonaire, begin september 2008.

Inhoudsopgave

SAMENVATTING EN CONCLUSIES	4
1. INLEIDING	7
2. FUNCTIE EN DOELSTELLINGEN	7
3. BESCHERMING GEBIEDEN	10
ALGEMEEN	10
RAMSAR-GEBIEDEN	11
PEKELMEER/FLAMINGO-RESERVAAT	11
NATIONAAL PARK WASHINGTON-SLAGBAAI	12
LAC	12
KLEIN BONAIRE	14
BONAIRE NATIONAL MARINE PARK	15
SALIÑAS	18
GROTTEN	19
BRASIL-LABRA	19
TERRASSENLANDSCHAP MIDDEN-BONAIRE	20
ZUIDELIJK BONAIRE	21
LANDSCHAP RONDON RINCON	21
4. SOORTBESCHERMING	22
ALGEMEEN	23
FLAMINGO	23
PAPAGAAI	23
PARKIET	24
WITOOGSPOTLIJSTER	24
ROOFVOGELS	24
VLEERMUIZEN	24
ZEESCHILDPADDEN	25
KROONSLAK	25
KORALEN	25
ORCHIDEEËN	25
SABALPALM	26
ANDERE PLANTENSOORTEN	26
BESCHERMING INHEEMSE SOORTEN	26
5. WISSELWERKING NATUURBEHEER – ANDERE SECTOREN	27
TOERISME	27
LANDBOUW EN VEETEELT	27
VISSERIJ	27
DELSTOFFENWINNING	28
6. UITVOERINGSPROGRAMMA	29
KWALITATIEVE EVALUATIE VAN HET UITVOERINGSPROGRAMMA	29
KWANTITATIEVE EVALUATIE VAN HET UITVOERINGSPROGRAMMA	30
EVALUATIE VAN HET UITVOERINGSPROGRAMMA IN BREDER PERSPECTIEF	32
7. CONCLUSIES	36
BIJLAGE A OVERZICHT REALISATIE DOELEN GEBIEDSBESCHERMING	38
BIJLAGE B OVERZICHT REALISATIE ACTIEPROGRAMMA	39
BIJLAGE C DE FASEN VAN DE BELEIDSLEVENSCYCLUS	42
BIJLAGE D SLOTVERKLARING NATUURFORUM 2005	43

Samenvatting en conclusies

Op 29 juni 1999 heeft de Eilandsraad van het Eilandgebied Bonaire unaniem het Natuurbeleidsplan Bonaire 1999 – 2004 goedgekeurd.

Omdat 2004 het laatste jaar was van het vigerende natuurbeleidsplan, dient een gereviseerd natuurbeleidsplan te worden vastgesteld. Daartoe dient uiteraard eerst het bestaande natuurbeleidsplan te worden geëvalueerd.

Zolang nog geen nieuw natuurbeleidsplan is vastgesteld blijft het bestaande natuurplan van kracht.

In de doelstellingen van het plan wordt gesproken over het bereiken van een duurzame ontwikkeling binnen één generatie of een planhorizon van twintig jaar. Nu de helft van deze twintig jaar voorbij is, is het belangrijk om terug te kijken en te zien in hoeverre het bestuur en de samenleving van Bonaire erin zijn geslaagd de doelstellingen te realiseren.

Bescherming gebieden

Op 9 oktober 2008 is de Eilandsverordening natuurbeheer Bonaire in werking getreden. Met deze integrale wet kunnen zowel gebieden als soorten worden beschermd, zowel op land als in zee. Dit betekent dat gedurende de afgelopen jaren het beleidsinstrument bij uitstek heeft ontbroken om natuurgebieden wettelijke bescherming te kunnen bieden. Het enige gebied met een eilandelijk wettelijk beschermde status is het Bonaire National Marine Park, inclusief Klein Bonaire. Daarnaast is er een zekere bescherming van gebieden op basis van verdragen. In 1999 heeft de Minister van Volksgezondheid en Milieuhygiëne het Bonaire Marine Park de status van Nationaal Park verleend.

Vlak voor de eeuwwisseling is Klein Bonaire in het bezit gekomen van het eilandgebied. De wettelijke bescherming als natuurgebied is gerealiseerd door het eiland toe te voegen aan het Bonaire National Marine Park en door een ruimtelijk ontwikkelingsplan vast te stellen.

In 2002 heeft het bestuurscollege aan de regering van de Nederlandse Antillen gemeld dat zij het onderwaterpark wil nomineren voor de Wereld Erfgoedlijst van de UNESCO. Vanwege staatskundige en politieke ontwikkelingen is dit proces vertraagd.

Over de jaren 2002 tot en met 2004 heeft het Eilandgebied Bonaire subsidie verstrekt aan STINAPA Bonaire met het doel deze organisatie verder te professionaliseren en financiële zelfstandigheid te ontwikkelen. Deze impulsen hebben tot het gewenste resultaat geleid.

De gestage achteruitgang van de ecosystemen in het onderwaterpark is reden tot grote zorg.

Het Project Riolerings Kralendijk is van groot belang voor de instandhouding van het onderwaterpark. Op basis van de zogenaamde nutriëntenstudie is een derde behandelingstrap in de plannen opgenomen.

De stikstofconcentraties in zeewater blijken hoger te zijn dan verwacht. Daarom heeft het bestuurscollege ingestemd met het Actieplan Afvalwater als overbrugging van de periode totdat het rioleringsproject in bedrijf treedt.

Lac stond jarenlang onder grote druk van nieuwe ontwikkelingen die op gespannen voet stonden met het bijzondere karakter van het gebied. In 2007 heeft de Gouverneur de besluiten tot uitgifte in erfpacht en het verlenen van een bouwvergunning vernietigd. Later is de vernietiging door de Kroon bevestigd.

Per januari 2008 heeft het eilandgebied twee visreservaten in het onderwaterpark ingesteld.

In de afgelopen jaren zijn concept-beheersplannen voor Lac, het Bonaire National Marine Park en Nationaal Park Washington-Slagbaai opgesteld.

Het Terrassenlandschap Midden Bonaire staat onder grote druk door nieuwe initiatieven tot (toeristische) ontwikkeling.

Het ontwikkelen van het Landschapspark Rincon verloopt moeizaam.

Grotten zijn niet wettelijk beschermd. Wel zijn sinds 2003 zes grottenconvenanten afgesloten. In 2005 heeft het eilandgebied de beheersovereenkomst voor het natuurgebied met grotten te Barkadera eenzijdig opgezegd. Uit later onderzoek blijkt dat dit gebied feitelijk ongeschikt is voor veel andere bestemmingen anders dan een natuurgebied met hoge natuur-, geologische- en culturele waarden.

Op het terrein van wettelijke bescherming van salina's en waterbuffers is geen voortgang geboekt.

De functie en het nut van salina's voor de opvang en infiltratie van regenwater en het vastleggen van sediment en nutriënten wordt nog onvoldoende onderkend. Voor de voorgenomen ontwikkeling van Saliña di Vlijt is vastgelegd dat zonder een goedgekeurde milieueffectrapportage en ontwikkelingsplan geen werkzaamheden mogen worden verricht.

Soortbescherming

Zonder de Eilandsverordening natuurbeheer Bonaire kan op eilandelijk niveau geen wettelijke bescherming worden gegeven aan plant- en diersoorten. Een aantal soorten worden beschermd door de Verordening marien milieu en twee landsverordeningen.

Door overbevissing is de populatie karkó's vrijwel uitgeroeid. De voorlichting over deze soort en de handhaving van de beschermende wetgeving krijgt de laatste jaren meer aandacht.

Ook de populaties rifvissen hebben in toenemende mate te lijden onder overbevissing.

Op professioneel niveau wordt onderzoek uitgevoerd naar de populatie van zeeschildpadden.

In 2002 zijn de inheemse papegaaien (lora's) die als huisdier worden gehouden, geregistreerd en geringd. Dit maakt het handhaven van de wettelijke bescherming eenvoudiger. Afgelopen jaren is wetenschappelijk onderzoek verricht om tot een beheersplan voor de lora te komen.

Er zijn enkele vleermuizentellingen gedaan. In 2007 heeft Carmabi een derde census uitgevoerd, waarvan de conclusies alarmerend zijn. De populaties van drie van de vier grottenbewonende vleermuizen van Bonaire zijn klein en kwetsbaar. De oprukkende bebouwing vormt een ernstige bedreiging.

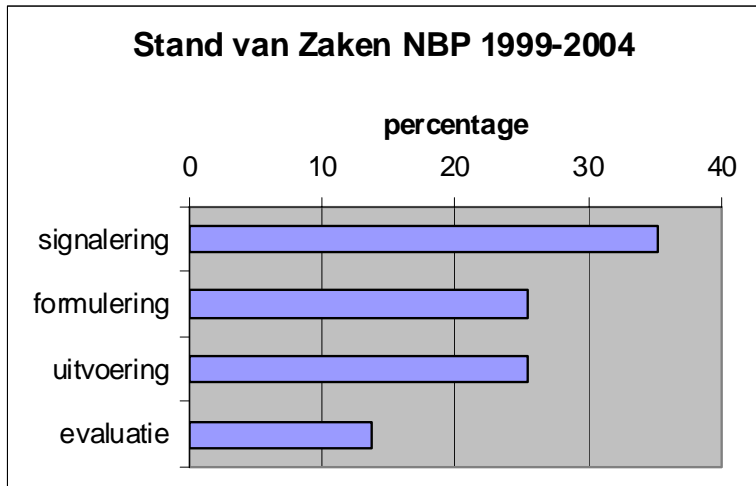
Carmabi heeft een landschap-vegetatiekaart voor Bonaire gepresenteerd. De vegetatie op vulkanische grond is eenvormiger dan op kalkgrond. De meeste vegetatie behoort tot de secundaire vegetatie. Dit is het gevolg van de ontbossing in het verleden en de begrazing door geiten en ezels tot op de dag van vandaag. De vegetatie in het zuiden verslechtert, terwijl de vegetatie in het noordelijke deel van Washington-Slagbaai Park verbetert.

De afgelopen decennia heeft de overheid de winning van zand en koraalstenen langs de kusten van Bonaire gedoogd. Dit heeft ernstige gevolgen voor natuur en landschap. Het winnen van zand en koraalstenen duurt nog steeds voort.

Met het oog op meer begrip voor natuur en milieu is de totstandkoming van een bezoekerscentrum voor de natuur van Bonaire zeer wenselijk. Een haalbaarheidsstudie heeft uitgewezen dat de mogelijkheden aanwezig zijn.

Uitvoeringsprogramma

Van 51 actiepunten uit het Natuurbeleidsplan is ruim eenderde deel (35%) nog in de signaleringsfase. Een kwart (25%) van alle acties is in de beleidsformuleringsfase. Ook een kwart (25%) van de actiepunten is in de uitvoeringsfase. En 14% van de acties is in de evaluatie- of beheersfase.



Conclusies

Een belangrijke oorzaak van dit resultaat is het ontbreken van de Eilandsverordening natuurbeheer over een periode van negen jaar en de structurele ondercapaciteit bij de Afdeling Milieu- en Natuurbeleid en de Afdeling Juridische en Algemene Zaken.

Andere zwakke schakels zijn het ontbreken van vastgestelde beheersplannen voor natuurgebieden, het gebrek aan overheidsvoorlichting en communicatie, het ontbreken van een goed ontwikkeld handhavingsapparaat, de moeizame dataverzameling en het gebrek aan stelselmatige monitoring. Ook zijn onvoldoende financiële middelen beschikbaar gesteld voor de uitvoering van de beleidsvoornemens.

Een zorgwekkende ontwikkeling is de toenemende overbevissing van de koraalriffen rond Bonaire. Ook de gestage achteruitgang in kwaliteit van de riffen baart zorgen. Belangrijke oorzaken hiervan zijn bebouwing en andere ontwikkelingen langs de kuststrook alsmede belasting door sedimenten en nutriënten als gevolg van de afvalwaterproblematiek en de erosieproblematiek. Dit laatste probleem krijgt onvoldoende maatschappelijke en bestuurlijke aandacht.

Naast bedreigingen doen zich ook kansen voor. Als de uitvoeringsbesluiten bij de nieuwe Eilandsverordening natuurbeheer Bonaire van kracht worden, beschikt Bonaire over een eigentijds juridisch kader om het natuurbeheer integraal te kunnen vormgeven.

De veranderingen als gevolg van de nieuwe staatkundige structuur kan mogelijkheden scheppen voor het versterken en versnellen van het natuurbeleid en de uitvoering daarvan.

De oprichting van de Dutch Caribbean Nature Alliance (DCNA) is een ontwikkeling waardoor de samenwerking tussen de eilanden en met Nederland wordt verbeterd.



1. Inleiding

Op 29 juni 1999 heeft de Eilandsraad van het Eilandgebied Bonaire unaniem het Natuurbeleidsplan Bonaire 1999 – 2004 goedgekeurd. Dit betreft het eerste natuurbeleidsplan van Bonaire.

Op grond van artikel 9, lid 1 en 2 van de Landsverordening grondslagen natuurbeheer en – bescherming (Pb. 1998, no. 49) stelt het Bestuurscollege eenmaal per vijf jaren een eilandelijk natuurplan vast dat door de Eilandsraad wordt goedgekeurd. Omdat 2004 het laatste jaar was van het vigerende natuurbeleidsplan, dient een gereviseerd natuurbeleidsplan te worden vastgesteld. Daartoe dient uiteraard eerst het bestaande natuurbeleidsplan te worden geëvalueerd. Zolang nog geen nieuw natuurbeleidsplan is vastgesteld blijft het bestaande natuurplan van kracht.

De evaluatie van het Natuurbeleidsplan kan worden gebruikt in het proces om te komen tot een Ruimtelijk Ontwikkelingsplan Bonaire (ROB). Voor het ROB is een startnotitie uitgebracht in februari 2008 en een voorbereidingsbesluit vastgesteld op 7 maart 2008 (archiefnr. 28003593). Op 27 februari 2009 is het voorbereidingsbesluit met een jaar verlengd.

De evaluatie van het Natuurbeleidsplan Bonaire 1999 – 2004 beslaat de periode tussen het aanvaarden van het Natuurbeleidsplan Bonaire, eind juni 1999, en het aanvaarden van de Eilandsverordening natuurbeheer Bonaire, begin september 2008.

Om de kwaliteit van de evaluatie te verbeteren en de betrokkenheid bij het natuurbeleid te vergroten is het tussen half oktober en eind november 2009 voor iedereen mogelijk geweest om commentaar te geven op de conceptevaluatie. Hiervan is door enkele personen en organisaties gebruik gemaakt. Op 29 oktober 2009 is een voorlichtingsbijeenkomst georganiseerd waarbij de conceptevaluatie is gepresenteerd.

De Commissie Natuurbeheer Bonaire heeft met het evaluatierapport ingestemd.

Het Bestuurscollege zal de vastgestelde evaluatie in het kader van de rapportageplicht op basis van artikel 9.4 van de Landsverordening grondslagen natuurbeheer en –bescherming aanbieden aan de Eilandsraad en aan de Minister van Volksgezondheid en Sociale Ontwikkeling.

Leeswijzer

In het evaluatierapport wordt nauwkeurig de indeling van het Natuurbeleidsplan Bonaire 1999 – 2004 gevolgd. Dat betekent dat na een inleiding (hoofdstuk 1) wordt ingegaan op de functie en de doelstellingen (hoofdstuk 2). Vervolgens wordt de voortgang in het beschermen van gebieden besproken (hoofdstuk 3) en waarna de soortbescherming aan bod komt (hoofdstuk 4). In hoofdstuk 5 komt de wisselwerking tussen natuurbeheer en andere sectoren aan de orde. Vervolgens wordt in hoofdstuk 6 het uitvoeringsprogramma geëvalueerd. Tot slot worden algemene conclusies getrokken (hoofdstuk 7).

2. Functie en doelstellingen

In het eerste hoofdstuk van het natuurbeleidsplan wordt ingegaan op de vraag welke functie een natuurbeleidsplan heeft. Geconstateerd wordt dat:

“Natuur is een belangrijk onderdeel van de identiteit van Bonaire. Het vormt de basis voor de belangrijkste economische activiteit van het eilandgebied: het toerisme. De natuur op Bonaire wordt echter bedreigd door de sterke groei van economische activiteiten... Het resultaat is onder andere dat het koraalrif de laatste jaren fors is aangetast en dat planten- en diersoorten lokaal zeldzaam worden of met uitsterven worden bedreigd. Wat nodig is, is een beleid gericht op duurzame ontwikkeling, zoals internationaal afgesproken in Agenda 21 (UNCED) en het Verdrag inzake Biologische Diversiteit.”

Vervolgens wordt verwezen naar het landelijke milieu- en natuurbeleid (Contourennota) en wordt het Rapport van de Commissie Sociaal-Economische Aanpak Bonaire (rapport Pourier) genoemd dat in 1992 unaniem door de eilandsraad is aangenomen. Het eilandsbestuur van Bonaire heeft gekozen voor een samenhangend pakket van maatregelen op het vlak van ruimtelijke ordening, milieuhygiëne en natuur. Dit pakket moet vorm krijgen in een eilandelijk ontwikkelingsplan, een milieubeleidsplan en een natuurbeleidsplan.

“Het Natuurbeleidsplan gaat in op het beheer van natuur en landschap op Bonaire en van het mariene ecosysteem rondom het eiland. Het plan geeft invulling aan de verplichting om een eilandelijk natuurbeleidsplan op te stellen, zoals opgenomen in de Landsverordening grondslagen natuurbeheer en -bescherming (P.B. 1998, no. 49). Met het Natuurbeleidsplan onderstreept het bestuur dat het de natuur op Bonaire voor de komende generaties wil veiligstellen, mede als duurzame basis voor het toerisme op het eiland. Zo draagt Bonaire bij aan behoud van de biologische diversiteit op de Nederlands Antillen en in mondiaal verband.

Het Natuurbeleidsplan biedt het kader voor natuurbeheer voor de overheid, niet-gouvernementele organisaties, het bedrijfsleven en het onderzoek. Op basis van het plan zal gezamenlijk worden gewerkt aan veiligstelling van een duurzame ontwikkeling op Bonaire door behoud en duurzaam gebruik van het meest waardevolle kapitaal van het eiland: de fraaie en relatief ongestoorde ecosystemen van land en zee.

De doelstellingen van het plan zijn gericht op het bereiken van duurzame ontwikkeling binnen één generatie: de planhorizon is 20 jaar. De maatregelen in het plan worden uitgevoerd in de periode 1999-2004. Aan het eind van deze planperiode zal een evaluatie plaatsvinden van de voortgang in de uitvoering en zullen voorstellen worden ontwikkeld voor de periode daarna.”

Hiermee is de functie en het doel van het Natuurbeleidsplan geschetst.

Hoofdstuk 2 gaat in op de betekenis van de natuur voor Bonaire en de bedreigingen daarvan. Als sprekend voorbeeld van de effecten van bedreigingen wordt verwezen naar het onderzoek naar het rif bij Karpata sinds de zeventiger jaren. In 1974 werd op 20 meter diepte op een oppervlakte van drie bij drie meter 12 verschillende soorten steenkoraal waargenomen met

een bedekking van maar liefst 80%. In 1983 was de bedekking gezakt naar 70% en bleken twee koraalsoorten verdwenen. In 1991 was de koraalbedekking nog maar 15%. In 2005 was op dezelfde plek nog slechts sprake van rond de 5% koraalbedekking.

Als oorzaken worden genoemd: toename van het (duik)toerisme, economische ontwikkelingen langs de kust, toename van sediment en nutriënten en zware stormen.

In hoofdstuk 3 van het plan wordt het doel van het natuurbeleid geformuleerd:

“Behoud van alle op en rondom het eiland voorkomende biologische diversiteit op een zo natuurlijk mogelijke wijze, mede ten behoeve van het welzijn van alle burgers en als bijdrage aan de ontwikkeling van duurzame gebruiksvormen, in het bijzonder het toerisme.”

Sindsdien zijn in de functie en de doelstellingen van het plan geen veranderingen aangebracht. Gesproken wordt over het bereiken van een duurzame ontwikkeling binnen één generatie of een planhorizon van twintig jaar. Nu de helft van deze twintig jaar voorbij is, is het belangrijk om terug te kijken en te zien in hoeverre het bestuur en de samenleving van Bonaire erin zijn geslaagd de doelstellingen te realiseren.

Beleidskaders en beleidsinstrumenten

Op basis van artikel 9 van de Landsverordening grondslagen natuurbeheer en –bescherming (P.B. 2001, no. 41) stelt het bestuurscollege eens in de vijf jaren een natuurplan vast. De eilandsraad moet het natuurplan goedkeuren. Op Bonaire is tot dusver een keer zo'n plan opgesteld en goedgekeurd: het Natuurbeleidsplan Bonaire 1999 – 2004.

Bij het opstellen van het natuurplan draagt het bestuurscollege er zorg voor dat dit plan is afgestemd op het landelijke natuurbeleidsplan. Het meest recente landelijke natuurbeleidsplan is het Nature & Environment Policy Plan Netherlands Antilles 2004 – 2007.

In artikel 15 van de Landsverordening grondslagen natuurbeheer en –bescherming wordt de eilandsraad opgedragen een eilandsverordening ter bescherming van de natuur vast te stellen. Op Bonaire is dit de Eilandsverordening natuurbeheer Bonaire (A.B. 2008, no. 23).

Om de beleidsvoornemens uit het Natuurbeleidsplan te kunnen uitvoeren is over het algemeen een mix van drie beleidsinstrumenten nodig: het wetgevende instrument (wetten en regels), het financiële instrument (heffingen, subsidies e.d.) en het communicatieve instrument (overleg, voorlichting e.d.).

Alle teksten van beleidsplannen, landsverordeningen en eilandsverordeningen op het gebied van natuur en milieu zijn gepubliceerd op de web site van het eilandgebied: www.bonairegov.an

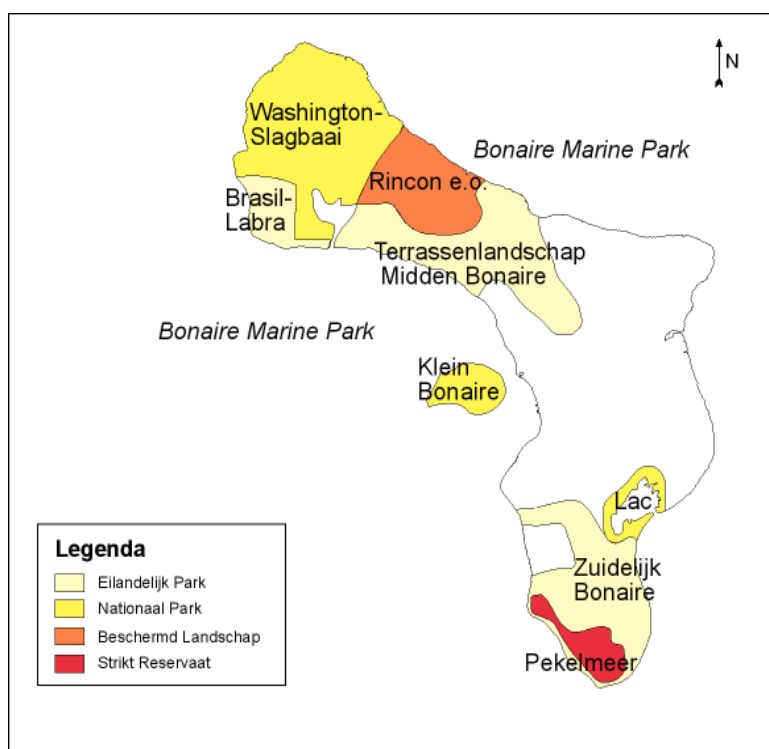
3. Bescherming gebieden

Algemeen

De Eilandsverordening natuurbeheer Bonaire is per 1 september 2008 vastgesteld door de eilandsraad en is op 8 oktober 2008 van kracht geworden. Met deze integrale wet kunnen zowel gebieden als soorten worden beschermd, zowel op land als in zee. Dit betekent dat gedurende de afgelopen jaren het beleidsinstrument bij uitstek heeft ontbroken om natuurgebieden wettelijke bescherming te kunnen bieden.

Het enige gebied met een eilandelijk wettelijk beschermde status is het Bonaire National Marien Park, inclusief Klein Bonaire, middels de Verordening marien milieu (A.B. 1991, no. 8). Overigens wordt Klein Bonaire ook op eilandelijk niveau beschermd door het Ontwikkelingsplan Klein Bonaire (A.B. 2001, no. 33).

Daarnaast is er een zekere bescherming van gebieden als gevolg van verdragen waarbij het Koninkrijk of de Nederlandse Antillen zijn aangesloten. Voorbeelden hiervan zijn het Ramsar-verdrag en het SPAW-protocol.



Kaart van beschermde gebieden uit het Natuurbeleidsplan Bonaire 1999 - 2004

Ramsar-gebieden

Op grond van het Ramsar Verdrag (1971), dat watergebieden van internationale importantie beschermt, zijn op Bonaire sinds 1980 de volgende vijf watergebieden aangewezen:

- salinas Slagbaai
- Goto Meer
- Lac
- Pekelmeer
- Klein Bonaire en omliggende zee

Important Bird Areas (IBA's)

In november 2008 heeft 'BirdLife International' zes 'Important Bird Areas' (IBA's) op Bonaire vastgesteld:

- Nationaal Park Washington Slagbaai
- Dos Pos
- Washikemba-Fontein-Onima
- Klein Bonaire
- Lac
- Pekelmeer/zoutwinningsgebied

Bij het aanwijzen van de IBA's zijn tien indicator-vogels gebruikt, te weten: Caribische flamingo, Caribische koet, koningsstern, grote stern, visdief, dwergstern, naaktoogduif, geelvleugelamazone, witbuikelenia en de witoogspotlijster. De IBA's kunnen worden gebruikt als een instrument bij het vaststellen van beschermde natuurgebieden, onder meer ingevolge het Biodiversiteitsverdrag.

Pekelmeer/Flamingo-reservaat

Status

Categorie I: strikt reservaat

Het beheer en de bescherming van dit strikte natuurreservaat is geheel in handen van Cargill Salt Bonaire N.V. Wettelijke bescherming ontbreekt in afwachting van operationalisering van de Eilandsverordening natuurbeheer.

Maatregelen

Het Pekelmeer is een Ramsar-gebied.

Het vaststellen van een beheersovereenkomst tussen het eilandgebied en Cargill Salt Bonaire N.V. heeft de afgelopen jaren geen prioriteit gehad.

Nationaal Park Washington-Slagbaai

Status

Categorie II: Nationaal park.

Op het gebied van wettelijke bescherming van het park en de eigendomssituatie is geen verandering in status opgetreden.



Maatregelen

In 2000 is voor het eerst een manager voor het Nationaal Park Washington-Slagbaai aangesteld. De manager heeft zich in eerste instantie gericht op de institutionele aspecten en de staf van het park. De gebouwen bij de entree van het park zijn opgeknapt en hebben deels een andere functie gekregen. Het museum is volkomen gemoderniseerd en op een professioneel niveau getild. Er is een overdekte ruimte voor evenementen gerealiseerd en er zijn nieuwe facilitaire gebouwen voor bezoekers en logiesgelegenheid voor bezoekende wetenschappers gebouwd. Daarnaast is veel aandacht gegeven aan de infrastructuur en de restauratie van de historische gebouwen te Slagbaai die door de golven van orkaan Lenny in 1999 waren verwoest.

In december 2004 heeft de manager de eerste versie van het beheersplan voor Washington-Slagbaai opgesteld. Het beheersplan is niet officieel aan het bestuurscollege aangeboden.

In de afgelopen jaren heeft de manager van het landpark ook gedurende twee lange perioden opgetreden als interim-manager voor het onderwaterpark.

Lac

Status

Categorie II: Nationaal park.

Lac is een Ramsar-gebied. Het waterdeel van de lagune maakt deel uit van het onderwaterpark en is daarmee wettelijk beschermd. De bufferzone op het landdeel rond Lac is vanwege het ontbreken van de Eilandsverordening natuurbeheer nog niet wettelijk vastgesteld.



Maatregelen

- Beheersplan. Een projectmanager in dienst van STINAPA (Stichting Nationale Parken Bonaire) heeft in 2003 een concept-beheersplan voor Lac opgesteld. Het plan is aan het bestuurscollege gepresenteerd en is instemmend ontvangen. Het beheersplan is nog niet aan het bestuurscollege voorgelegd ter vaststelling. Elementen uit het plan zijn in uitvoering genomen, zoals het overleg met de vissers om tot een totaal vangverbod te komen voor karkó gedurende een periode van minstens 5 jaar. Ook is overleg gaande met verhuurders van kajaks en vissers om tot een convenant voor kajakkers te komen.
- Kite surf verbod. Vanwege veiligheidsredenen en bescherming van rust- en broedgebieden is in 2003 het kite surfen in Lac verboden (A.B. 2003, no. 10).
- Educatie. In 2005 heeft STINAPA zowel te Cai als te Sorobon educatieve informatieborden geplaatst.
- Publieke voorzieningen. Door de Dienst Ruimtelijke Ontwikkeling en Beheer (DROB), de Dienst Landbouw, Veeteelt en Visserij (LVV), STINAPA en SELIBON N.V. (afvalbedrijf) zijn plannen opgesteld om Cai en Sorobon voor zowel lokale bevolking als toeristen aantrekkelijker te maken. De uitvoering krijgt echter onvoldoende prioriteit.
- Handhaving. Nadat in 2005 medewerkers van STINAPA zijn benoemd tot buitengewoon agent van politie, is het toezicht op de naleving van de wet- en regelgeving in het onderwaterpark verscherpt. Dit heeft geleid tot een aantal processen verbaal en rechtszaken wegens stroperij van karkó.
- Ramsar-status. De bescherming van Lac stond jarenlang onder druk doordat voortdurend nieuwe initiatieven tot (toeristische) ontwikkeling werden genomen. Het ging om een hotel met hotelvakschool aan de westzijde, een uitbreiding van een bestaand hotel op Sorobon, het vestigen van een snack te Sorobon, verschillende toeristische projecten in het oosten en een 'ecoresort' in het zuiden. Vanwege de Ramsar-status hebben het Ministerie van Volksgezondheid en Sociale Ontwikkeling en de secretaris-generaal van het Ramsar-verdrag hierover brieven gericht aan het bestuurscollege. De Stichting Economisch Platform Bonaire, als initiatiefnemer voor de hotelvakschool, heeft zich uit eigen beweging uit het gebied teruggetrokken. Uit een voorbereidende studie van prof. P.G.E.F. Augustinus (Universiteit Utrecht) was gebleken dat de omgeving te kwetsbaar is voor een dergelijk project. In april 2006 heeft secretaris-generaal van het Ramsar-verdrag, de heer dr. P. Bridgewater, op uitnodiging van het eilandgebied een bezoek gebracht aan Bonaire. In zijn rapportage van 5 mei 2006 heeft hij onder meer geadviseerd voor projecten in de omgeving van een Ramsar-gebied een milieu-effectrapportage volgens Ramsar specificaties te laten uitvoeren. Het bestuurscollege heeft dit advies opgevolgd en voor het project Mangrove Village een dergelijke milieu-effectrapportage geëist. Hoewel deze

milieu-effectrapportage niet aan de vereisten voldeed, is het gevraagde terrein in erfpacht uitgegeven en is een bouwvergunning verstrekt.

De Commissie Marien Milieu en de Afdeling Milieu- en Natuurbeleid hebben tijdens de rapportageperiode een aantal keren negatief advies verstrekt aan het bestuurscollege over voorgenomen ontwikkelingsplannen die op gespannen voet staan met het bijzondere karakter van het gebied en de status van Ramsar-gebied. Uiteindelijk hebben natuur- en milieuorganisaties op het eiland in augustus 2006 de besluiten tot uitgifte in erfpacht en het verlenen van een bouwvergunning voor het project Mangrove Village op grond van de Eilandenregeling Nederlandse Antillen bij de Gouverneur voorgedragen voor schorsing en vernietiging. De Gouverneur heeft hiertoe besloten. Later is in september 2007 de vernietiging door de Kroon bevestigd. De bouw van het resort was al begonnen. Op last van de Kroon is in augustus 2008 alles wat gebouwd was weer verwijderd.

- Bufferzone. In gesprekken tijdens zijn bezoek aan Bonaire in 2006 heeft de secretaris-generaal van het Ramsar-verdrag gesuggereerd om de geplande bufferzone van 500 meter rond Lac uit te breiden. De 500 meter bufferzone is nog niet wettelijk vastgesteld door het ontbreken van de Eilandsverordening natuurbeheer.
- Strategische Milieubeoordeling. Mede naar aanleiding van opmerkingen van de secretaris-generaal van het Ramsar-verdrag heeft het bestuurscollege in oktober 2006 besloten een Strategische Milieubeoordeling voor Lac te laten uitvoeren. Later heeft het college besloten een Strategische Milieubeoordeling voor heel Bonaire te laten uitvoeren. Dit maakt deel uit van de totstandkoming van het Ruimtelijk Ontwikkelingsplan Bonaire.
- Milieu-effectrapportage. In maart 2008 is een hoorzitting gehouden over de richtlijnen voor een milieu-effectrapport (MER) over de uitbreiding van een bestaand resort bij Sorobon. Op grond van het Ramsar-verdrag is hiervoor een milieu-effectrapportage volgens internationale maatstaven nodig. De procedure voor deze milieu-effectrapportage is nog gaande.

Klein Bonaire

Status

Categorie II: Nationaal park.

Klein Bonaire is een Ramsar-gebied.

Op 30 december 1999, vlak voor de eeuwwisseling, is Klein Bonaire opnieuw in het bezit gekomen van het Eilandgebied Bonaire. De aankoop van Klein Bonaire werd gerealiseerd met financiële steun van Nederland, de Foundation for the Preservation of Klein Bonaire en het Wereld Natuur Fonds. De wettelijke bescherming als natuurgebied is gerealiseerd door een wijziging van de Verordening marien milieu (A.B. 2001, no. 13), waarbij het eiland onderdeel is gaan uitmaken van het Bonaire National Marine Park.

Klein Bonaire is ook beschermd op grond van het Ontwikkelingsplan Klein Bonaire (A.B. 2001, no. 33).

Voor een aparte status van nationaal park (los van het onderwaterpark) ontbreekt nog een beheersplan.



Maatregelen

Het Ontwikkelingsplan bevat onder meer bestemmingsvoorschriften en gebruiksregels voor Klein Bonaire. De beheersinstantie van het onderwaterpark, en dus ook van Klein Bonaire, is STINAPA waarmee in 1991 een beheersovereenkomst is gesloten.

Er is nog geen beheersplan voor Klein Bonaire opgesteld.

Bonaire National Marine Park

Status

Categorie II: Nationaal park.

Het onderwaterpark is in 1984 wettelijk ingesteld op basis van de Verordening marien milieu (A.B. 1984, no. 21) en wordt door deze verordening beschermd. De verordening is in 1991 ingrijpend veranderd (A.B. 1991, no. 8) waarbij de gebruikersvergoeding werd geïntroduceerd.

Op 18 oktober 1999 heeft de Minister van Volksgezondheid en Milieuhygiëne bij ministeriële beschikking no. 5238/JAZ het Bonaire Marine Park de status van Nationaal Park verleend. Vanaf dat moment heet het onderwaterpark: Bonaire National Marine Park (BNMP).

In mei 2002 heeft het Bestuurscollege in een brief aan de Regering van de Nederlandse Antillen gemeld dat het Eilandgebied Bonaire voornemens is het onderwaterpark te nomineren voor de Wereld Erfgoedlijst van de UNESCO. Belangrijk in dit verband is het gegeven dat in maart 2002 te Hanoi een werkgroep van UNESCO en IUCN het zeegebied van de Zuid Caribische Eilandengroep, waartoe ook Bonaire behoort, heeft aangewezen als een gebied van 'Outstanding Universal Value'. Dit is het belangrijkste selectiecriteria voor toelating tot de Wereld Erfgoedlijst. Het streven naar een nominatie van het onderwaterpark voor de Wereld Erfgoedlijst van de UNESCO is van groot belang voor het duurzame beheer van het park en vormt een belangrijke stimulans voor het toerisme. De nominatie in voorbereiding staat bekend onder de naam Las Islas del Caribe Sur; een grensoverschrijdende voordracht van de gezamenlijke onderwaterparken van Bonaire, Curaçao, Las Aves en Los Roques. Vanwege staatskundige en politieke ontwikkelingen zijn sinds 2006 geen vorderingen meer gemaakt.

Maatregelen

Het Bonaire National Marine Park (BNMP) wordt beheerd door STINAPA op basis van een beheersovereenkomst (1991). In 1999 heeft het BNMP een managementstrategie en een actieplan uitgebracht. Sinds 2006 is een beheersplan voor het onderwaterpark gereed. Dit plan is nog niet ter vaststelling aan het bestuurscollege aangeboden.

- Begeleidingscommissie. De begeleidingscommissie van het BNMP functioneert niet meer sinds 1997. Het bestuur van STINAPA is van omvang en samenstelling veranderd en heeft de begeleidingsrol deels overgenomen. Het bestuur bestaat grotendeels uit belangenorganisaties zoals CURO, BONHATA, TCB en KRIABON/KOPIBON. Ook heeft de overheid twee vertegenwoordigers in het bestuur.
Daarnaast functioneert de wettelijk ingestelde Commissie Marien Milieu (CMM) die het Bestuurscollege gevraagd en ongevraagd van advies kan dienen over mariene aangelegenheden. Sinds 2001 brengt de CMM een jaarverslag uit. Over de jaren heen wordt het overgrote deel (85% tot 92%) van de adviezen van deze commissie overgenomen door het bestuurscollege.
- Integraal kustzonebeheer. Vanaf 1997 is door STINAPA gewerkt aan Richtlijnen voor duurzaam bouwen. In een later stadium is daaraan meegewerkt door de DROB, LVV, Selibon, Fundashon Tene Boneiru Limpi, Amigu di Tera en enkele aannemers en projectontwikkelaars. De Richtlijn voor milieuvriendelijk bouwen (Construction Guidelines) kwam in 2000 gereed. Fondsen voor implementatie van de richtlijn ontbreken nog.
- Uitwisseling van kennis. Het International Coral Reef Action Network (ICRAN) van het United Nations Environmental Programme (UNEP) heeft het BNMP in 2001 officieel benoemd tot voorbeeldpark.
- Institutionele versterking. Over de jaren 2002 tot en met 2004 heeft het Eilandgebied Bonaire subsidie verleend aan STINAPA met het doel de organisatie verder te professionaliseren en financiële zelfstandigheid te bewerkstelligen. Deze impulsen hebben tot het gewenste resultaat geleid.
In 2005 hebben de managers en rangers van STINAPA een opleiding tot buitengewoon agent van politie gevolgd. Ook in 2005 zijn de vergoedingen die duikers betalen voor het gebruik van het onderwaterpark verhoogd van \$ 10 naar \$ 25. Tegelijkertijd is een gebruikersvergoeding van \$ 10,- voor andere gebruikers van het onderwaterpark ingevoerd. Dit draagt bij aan de financiële zelfstandigheid van het BNMP.
- Visserij. In oktober 2004 is een korte inventarisatie uitgevoerd van de visserijsector van Bonaire. De gegevens zijn nodig voor een duurzaam beheer en exploitatie van de territoriale wateren van Bonaire en de Economische Visserij Zone (EFZ) van de Benedenwindse eilanden van de Nederlandse Antillen. De inventarisatie werd voorbereid door het Ministerie van Volksgezondheid & Sociale Ontwikkeling samen met de Diensten Landbouw, Veeteelt en Visserij van Curaçao en Bonaire en de Afdeling Milieu- en Natuurbeleid van DROB.
- Visreservaten. Op verzoek van STINAPA hebben Amerikaanse wetenschappers tussen 2003 en 2007 onderzoek gedaan naar het instellen van visreservaten (Fish Protection Areas). De bedoeling van deze visreservaten is het verbeteren van de visstand, vooral van roofvissen. De visreservaten moeten leiden tot een toename van de hoeveelheid rifvissen, ook in gebieden waar wel mag worden gevestigd. Herstel van de visstand zal ook bijdragen aan herstel van aangetaste ecosystemen van de riffen.
Per 1 januari 2008 heeft het eilandgebied twee visreservaten ingesteld (A.B. 2007, no. 17).

- Toestand riffen. Uit recent onderzoek blijkt dat de koraalriffen van Bonaire weliswaar tot de gezondste van het Caribische gebied horen, maar komen ook de signalen van gestage achteruitgang van de riffen steeds nadrukkelijker naar voren. De gemiddelde koraalbedekking blijft vanaf 1999 stabiel op 50%. De algengroei neemt fors toe, terwijl het aantal algeneters zoals papegaaivissen en zee-egels afneemt. Het aantal roofvissen neemt af en dat geldt ook voor de aanwas van jonge koralen. Het zeewater bevat meer voedingsstoffen dan goed is voor een gezond koraalrif. Uit het onderzoek komt naar voren dat er nog meer negatieve terugkoppelingen zijn. Maatregelen zijn nodig om verdere verslechtering te voorkomen.



- Eutrofiëring. Het rioleringsproject, dat medio 2002 in gang is gezet, heeft grote betekenis voor de bescherming van de volksgezondheid en het onderwaterpark. De koraalriffen van Bonaire, die nog steeds tot de mooiste van het Caribische gebied horen, vormen immers de basis van onze economie. In 2003 is de haalbaarheidsstudie afgerond, een jaar later gevolgd door het gedetailleerd technisch ontwerp. Een second opinion op verzoek van STINAPA door UNESCO-IHE (mei 2005) was de aanleiding om een nutriëntenstudie te laten uitvoeren. Deze studie is door Alterra B.V. uitgevoerd en begin 2006 gepresenteerd. Uit deze studie blijkt dat twee keer zoveel nutriënten op het rif terechtkomen als in de zeventiger jaren. Het rapport is door het Eilandgebied Bonaire aangenomen. Het gevolg is dat een derde behandelingstrap aan de rioolwaterzuiveringsinstallatie is toegevoegd om aan de kwaliteitseisen voor het effluent te voldoen.
- Nutriënten monitoring. In 2002 heeft de Afdeling Milieu- en Natuurbeleid van DROB een projectvoorstel opgesteld voor een monitoringsonderzoek van het koraalrif en de waterkwaliteit. Naast het invullen van een enorme leemte ten aanzien van de nutriëntensituatie in het onderwaterpark van Bonaire legt het onderzoek ook een basis voor de monitoring van het rioleringsproject. Het Ministerie van Volksgezondheid en Sociale Ontwikkeling heeft vervolgens een voorstel voor zowel Bonaire als Curaçao opgesteld en heeft hiervoor financiering geworven. In 2006 heeft St. Lucia zich bij het project aangesloten.
Het onderzoek is uitgevoerd in 2006 en 2007 en werd op Bonaire gecoördineerd door de Afdeling Milieu- en Natuurbeleid en het management van het BNMP. Uit de resultaten van dit onderzoek blijkt dat de stikstofconcentraties in het zeewater hoger zijn dan verwacht en rond de norm liggen. Deze norm is in het Eindrapport Milieunormen Nederlandse Antillen (juni 2007) vastgesteld op 0,014 mg N/l. Hogere concentraties stikstof in het zeewater hebben elders in het Caribische gebied al koraalriffen vernietigd. De stikstofconcentraties in het zeewater zijn afkomstig van afvalwater. Rondom Bonaire zijn de concentraties minstens verdubbeld sinds de jaren zeventig.

- Actieplan Afvalwater Bonaire. Op basis van de resultaten van de nutriënten monitoring hebben de Afdeling Milieu- en Natuurbeleid en het Bonaire National Marine Park een Actieplan Afvalwater ontwikkeld. Het bestuurscollege heeft dit plan in juli 2008 goedgekeurd. Het actieplan is bedoeld als overbrugging voor de periode tussen 2008 en het moment waarop het rioleringsproject rond 2012 in bedrijf treedt. Kern van het Actieplan Afvalwater Bonaire is om grote hoeveelheden afvalwater met vacuümtrucks uit de kuststrook weg te halen en te zuiveren in een tijdelijke zuiveringsinstallatie. Naar aanleiding van schriftelijke vragen uit de Tweede Kamer heeft het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties in 2009 besloten dit project te financieren.
- Regenwaterafvoer. In de eerder genoemde haalbaarheidsstudie van het rioleringsproject zijn ook voorstellen opgenomen om de regenwaterafvoer in de kom van Kralendijk te verbeteren. In 2003 heeft het Bestuurscollege aan DROB opdracht gegeven tot het opstellen van een structuurplan voor het opvangen en afvoeren van regenwater voor het gehele eiland. Wegens gebrek aan capaciteit en middelen is dit tot dusver niet verder gebracht dan een eerste aanzet.

Saliñas

Status

Categorie III: natuurmonument.

Een aantal saliñas zijn watergebieden van internationale betekenis en daarom beschermd door het Ramsar-Verdrag.

In de milieueffectrapportage van het rioleringsproject wordt andermaal gewezen op het bijzondere belang van wettelijke bescherming van saliñas en andere watergebieden voor opslag en infiltratie van regenwater.

Op het terrein van wettelijke bescherming van saliñas is geen voortgang geboekt.



Maatregelen

De functie en het nut van saliñas voor de opvang en infiltratie van regenwater en het vastleggen van sediment en nutriënten wordt nog onvoldoende onderkend. Met name de regenwateropvang gebieden tussen het stadion van Kralendijk en de luchthaven worden ernstig bedreigd door ophoging en bebouwing. Het regenwaterstructuurplan en het ontwikkelen en toepassen van het instrument van ruimtelijke ordening zijn nodig om hierin verbetering te brengen.

Voor de voorgenomen ontwikkeling van Saliña di Vlijt is in 2003 vastgelegd dat de erfpachter geen werkzaamheden mag verrichten zonder dat hieraan voorafgaand een

milieueffectrapportage en een ontwikkelingsplan is opgesteld en goedgekeurd volgens de vastgestelde procedures.

Grotten

Status

Categorie III: natuurmonument.

Sinds 1991 beheerde STINAPA namens het eilandgebied en Sabadeco N.V. een natuurgebied bij Barkadera waarin verschillende grotten liggen, waaronder de bekende grot Uruzjan Blanku. Het eilandgebied heeft deze beheersovereenkomst in december 2005 eenzijdig opgezegd in verband met de voorgenomen herindeling en herbestemming van de percelen te Barkadera. STINAPA heeft het bestuurscollege in juni 2006 opnieuw verzocht de grot Uruzjan Blanku en de omliggende gronden opnieuw onder beheer van STINAPA te stellen.

Grotten maken deel uit van het erfgoed en hebben een grote ecologische, geologische, archeologische en culturele waarde. Sinds 2003 zijn grottenconvenanten afgesloten tussen de overheid en een aantal betrokken partijen waarin een gedragscode voor excursies naar grotten is vastgelegd. Op basis van de nieuwe Eilandsverordening natuurbeheer is het mogelijk grotten wettelijk te beschermen.

Maatregelen

- Inventarisatie. De Afdeling Milieu- en Natuurbeleid van DROB heeft een vrijwel eilanddekkende inventarisatie van grotten uitgevoerd. Dit is van belang om tijdig te kunnen reageren op ontwikkelingsplannen voor bepaalde gebieden. Zo heeft de afdeling in 2000 weten te voorkomen dat een voor vleermuizen belangrijke grot nabij de luchthaven werd opgeblazen voor de delfstoffenwinning.
- Grottenconvenant. In 2003 en 2007 zijn in totaal zes grottenconvenanten afgesloten tussen verschillende partijen. Het convenant richt zich op verantwoord toeristisch gebruik van grotten. In het kader van dit convenant zijn in 2004 en 2006 certificeringscursussen georganiseerd voor gidsen.
- Bestemming. Op verzoek van projectontwikkelaars heeft Deltares/TNO onderzoek gedaan naar de grotten van Barkadera (februari 2008). De conclusie is dat dit gebied feitelijk ongeschikt is voor veel andere bestemmingen anders dan een natuurgebied met hoge natuur- en geologische waarden.
- Bedreiging. Uit de vleermuizencensus van 2007 (Carmabi 2008) blijkt de grote betekenis van grotten voor het instandhouden van de kleine en kwetsbare vleermuizenpopulatie. Bouwplannen in de omgeving van Santa Barbara en Barkadera vormen een ernstige bedreiging voor de grotbewonende vleermuissoorten.

Brasil-Labra

Status

Categorie IV: eilandelijk natuurgebied.

Op het gebied van wettelijke bescherming van dit gebied en het opstellen van een bestemmingsplan is geen voortgang geboekt. In maart 2008 is een voorbereidingsbesluit genomen met het oog op het Ruimtelijk Ontwikkelingsplan Bonaire. Hierbij is besloten dat in het 'buitengebied', waartoe ook Brasil-Labra behoort, geen gronden meer in erfpacht worden

gegeven of bouwvergunningen worden verstrekt. Het Voorbereidingsbesluit is per 27 februari 2009 voor een jaar verlengd.

Maatregelen

In de rapportageperiode zijn geen maatregelen voor dit gebied genomen.



Terrassenlandschap Midden-Bonaire

Status

Categorie IV: eilandelijk natuurgebied

Op het gebied van wettelijke bescherming van dit gebied en het opstellen van een bestemmingsplan is geen voortgang geboekt. In maart 2008 is een voorbereidingsbesluit genomen met het oog op het Ruimtelijk Ontwikkelingsplan Bonaire. Hierbij is besloten dat in het 'buitengebied', waartoe ook het grootste deel van het terrassenlandschap behoort, geen gronden meer in erfpacht worden gegeven of bouwvergunningen worden verstrekt. Het Voorbereidingsbesluit is per 27 februari 2009 voor een jaar verlengd.

Maatregelen

De bescherming van het gebied staat onder druk doordat voortdurend nieuwe initiatieven tot (toeristische) ontwikkeling worden genomen.

- Karpata. In 2000 heeft DROB en een aantal andere diensten negatief geadviseerd aan het Bestuurscollege over plannen van Noel Trust Bonaire om het landgoed Karpata te ontwikkelen. Deze plannen zijn daarom niet doorgegaan.
- Wind/diesel-centrale. In het noordelijke deel van Karpata is nu een elektriciteitscentrale geprojecteerd in combinatie met een windturbinepark bij Morotin aan de noordoostkust. In het voorbereidingsbesluit van maart 2008 is voor dit project een uitzondering gemaakt op het 'bevriezen' van de ontwikkelingen in het buitengebied. Voor dit project is in 2007 een milieu-effectprocedure gestart die in 2008 is afgerond.
- Geo Sociale Economische Zone. Ook in het noordelijke deel van Karpata is de 'Geo Sociale Economische Zone' gepland. Hierbij wordt gedacht aan een haven en een industrieterrein. Het bestuurscollege heeft besloten dat ook hiervoor een milieu-effectprocedure nodig is.
- Landschappelijk toeristisch gebied. Bij het vaststellen van het voorbereidingsbesluit is een deel van het zuidelijk Terrassenlandschap Midden Bonaire onttrokken aan het 'buitengebied' en bestemd als landschappelijk toeristisch gebied. Hier kunnen recreatieve

voorzieningen voor het toerisme worden ontwikkeld, waaronder hotels, recreatiewoningen, dienstverleningsdoeleinden, detailhandel en dergelijke.

Zuidelijk Bonaire

Status

Categorie IV: eilandelijk natuurgebied.

Op het terrein van wettelijke bescherming van dit gebied is geen voortgang geboekt. In maart 2008 is een voorbereidingsbesluit genomen met het oog op het Ruimtelijk Ontwikkelingsplan Bonaire. Hierbij is besloten dat in het 'buitengebied', waartoe ook het grootste deel van het natuurgebied Zuidelijk Bonaire behoort, geen gronden meer in erfpacht worden gegeven of bouwvergunningen worden verstrekt.

Maatregelen

In de rapportageperiode zijn geen maatregelen voor dit gebied genomen.



Landschap rondom Rincon

Status

Categorie V: beschermd landschap.

Maatregelen

- Rapport Landschapspark Rincon. In 2000 is een rapport opgesteld over het instellen van het gebied rondom Rincon als beschermd landschapspark. Dit rapport bevat een beschrijving van het gebied en de natuur- en cultuurhistorische waarden ervan. In het rapport zijn ook voorstellen opgenomen voor inrichtings- en beleidsmaatregelen om dit gebied toeristisch te ontwikkelen en de waarden te beschermen.
- Ruta Dos Pos. De Afdeling Milieu en Natuurbeleid van DROB heeft vele gesprekken gevoerd met instanties en personen uit Rincon met als doel participatie van en beheer door de gemeenschap van Rincon te realiseren. De ontwikkeling van de educatieve rondwandeling 'Ruta Dos Pos' is als eerste deelproject ter hand genomen. Later zijn nog enkele andere wandelroutes ontwikkeld.
- Onima. Gedurende enkele jaren heeft de Fudashon Desaroyo Rincon in overleg met het Plataforma Rincon de ontwikkeling van het landschapspark gecoördineerd. In januari

2006 heeft Carmabi in opdracht van Fundashon Desaroyo Rincon een rapport uitgebracht over de natuur- en cultuurhistorische waarden van de plantage Onima. De Fundashon Mangazina di Rei tracht het gebied te behouden door het aan te kopen.

- Morotin. In de kuststrook ten noorden van Boka Onima is een windturbinepark geprojecteerd waarvoor momenteel een milieu-effectprocedure loopt.



4. Soortbescherming

Algemeen

De Eilandsverordening natuurbeheer Bonaire is per 1 september 2008 vastgesteld door de eilandsraad. Dit betekent dat jarenlang het instrument bij uitstek heeft ontbroken om op eilandelijk niveau plant- en diersoorten wettelijk te kunnen beschermen. Een aantal soorten genieten wettelijke bescherming op basis van de Verordening Marien Milieu (A.B. 1991, no. 8) en op basis van de 'Landsverordening tot bescherming van diersoorten, nuttig voor land en ooftbouw, of die langzamerhand uitsterven en op welke voortbestaan prijs wordt gesteld' (Pb. 1926, no. 60) en de Landsverordening grondslagen natuurbeheer en –bescherming (Pb. 1998, no. 49).

Flamingo (Chogogo)

- Reservaat. Het belangrijkste broedgebied van de flamingo (*Phoenicopterus ruber ruber*), het reservaat in het Pekelmeer, wordt beheerd door Cargill Salt Bonaire N.V.
- Monitoring. Maandelijks worden de flamingo's over geheel Bonaire geteld. De resultaten hiervan fluctueren, maar geven geen reden tot bezorgdheid. Het maandgemiddelde ligt rond de 3.000 tot 3.500 flamingo's. De verzamelde gegevens zijn gedeeld met de deelnemers aan de internationale flamingoworkshop die in 2002 op Bonaire is gehouden. Toen is ook de wens geuit om in samenwerking met Venezuela een ringprogramma op Bonaire te beginnen. De resultaten van de maandelijks tellingen worden ook gedeeld met de IUCN-SSC/Wetlands International Flamingo Specialist Group.
- Zichtbaarheid elektriciteitskabels. Ondanks schriftelijke verzoeken in 2005, 2006 en 2008 van de overheid aan het Water en Energiebedrijf Bonaire N.V. is de zichtbaarheid van elektriciteitskabels, vooral langs de Kaminda Statia van Eps, nog niet verbeterd.

Papagaai (Lora)

- Registratie. In 2002 heeft de Afdeling Natuur- en Milieubeleid van DROB een actie gevoerd waarbij lora's (*Amazona barbadensis*) die als huisdier worden gehouden, werden geregistreerd en geringd. Er zijn toen ruim 600 vogels geregistreerd. Na deze campagne zijn alle ongeringde lora's in kooien illegaal en zijn de houders ervan strafbaar.
- Handhavingsvoorlichting. Met ingang van 2003 is de handhaving van de beschermende wetgeving betreffende lora's versterkt. Jaarlijks wordt een campagne gevoerd met radiospots en advertenties waarin de bevolking wordt gewezen op de wettelijke bescherming van deze vogelsoort. Aanvankelijk werd de handhavingsvoorlichting verzorgd door de overheid, maar in 2004 heeft STINAPA deze taak overgenomen. Vanaf 2005 organiseert de Fundashon Salba Nos Lora jaarlijks een voorlichtingscampagne.
- Monitoring. Eind negentiger jaren is door de coördinator Natuur- en Milieu Educatie (NME) een voorlichtingscampagne gevoerd met als doel het bewustzijn over de lora te verbeteren. Sindsdien worden de lora's in het wild jaarlijks geteld. De resultaten over een reeks van jaren wijzen uit dat de populatie de laatste jaren is toegenomen en rond de 650 tot 700 exemplaren ligt. Er zijn sterke aanwijzingen dat nog steeds lorakuikens worden gestroopt, wat grote nadelige invloed heeft op de populatie.
- Onderzoek. Twee Engelse wetenschappers zijn in 2006 begonnen met hun driejarige promotieonderzoek naar de Bonairiaanse lora. Het onderzoek zal meer informatie

opleveren over het gedrag, voedselconcurrentie, de voortplanting en het beheer van de populatie. Uit eerste onderzoeksresultaten blijkt dat het DNA-materiaal van de Bonairiaanse populatie verschilt van die van de Venezolaanse populaties.

- Salba Nos Lora. In 2005 is de Fundashon Salba Nos Lora opgericht die de jaarlijkse tellingen organiseert, onderzoek bevordert, voorlichting geeft en andere activiteiten ontplooit ter behoud van de lora op Bonaire. Er bestaat een nauwe en goede samenwerking met STINAPA.
- Beleidsplan. In 2006 heeft het bestuurscollege besloten een beleidsplan en een implementatieplan ter bescherming van de lora te ontwikkelen. Hierbij dient te worden samengewerkt met betrokken organisaties. De resultaten van het promotieonderzoek kunnen worden gebruikt voor de onderbouwing van de plannen.



Parkiet (Prikichi)

Er zijn geen activiteiten betreffende de bescherming van de *Aratinga pertinax xanthogenius* uitgevoerd.

Witoogspotlijster (Chuchubi spañó)

Er zijn geen activiteiten betreffende de bescherming van de *Margarops fuscatus* uitgevoerd.

Roofvogels

In februari 2005 verscheen een onderzoeksrapport over kerkuilen op Bonaire (van Hall Institute/Carmabi). De populatie van de kerkuil (Palabrua; *Tyto alba*,) wordt in dit rapport geschat op 40 exemplaren. Of de Bonairiaanse kerkuil een aparte ondersoort is, wordt onderzocht door de Universiteit van Amsterdam.

Vleermuizen (Raton di anochi)

- BAT. In 2000 is de stichting Bat Action Team opgericht om vleermuizen te onderzoeken en beter te beschermen. Vooral door negatieve publiciteit in de lokale media is de BAT opgehouden te bestaan. In de korte tijd dat BAT bestond, heeft ze gezorgd voor veel publiciteit en aandacht voor vleermuizen.
- Monitoring. De Afdeling Milieu- en Natuurbeleid van DROB heeft in de verslagperiode grotten geïnventariseerd en daarbij ook gekeken naar bewoning door vleermuizen. Een aantal keren is een census (2000, 2004) gehouden, waarbij alle grotten met grotere kolonies vleermuizen zijn bezocht. Dit heeft als doel de status van de vleermuis te volgen.

Omdat nog niet alle verblijven van vleermuizen bekend zijn, is deze census niet volledig en kunnen geen conclusies worden getrokken.

In 2007 heeft Carmabi een derde census uitgevoerd waarover in januari 2008 is gerapporteerd. De conclusies zijn alarmerend. De populaties van drie van de vier grottenbewonende vleermuizen van Bonaire zijn klein en kwetsbaar. De bouw van hotels en woningen vormen een ernstige bedreiging voor de populaties, vooral in Santa Barbara en Barkadera.

- Beheer. Uit de census van Carmabi blijkt dat bescherming van grotten en vleermuizen zeer noodzakelijk is. Er dient een beheersplan voor vleermuizen te worden opgesteld.

Zeeschildpadden (Turtuga)

De Stichting Sea Turtle Conservation Bonaire (STCB) zorgt voor bewustwording en onderzoek naar de Bonairiaanse zeeschildpadden in samenwerking met andere organisaties en personen. Deze stichting voert sinds 2002 op professioneel niveau onderzoek uit naar de populatie van zeeschildpadden rond Bonaire. Sinds enkele jaren bestaat een hechte samenwerking met STINAPA.

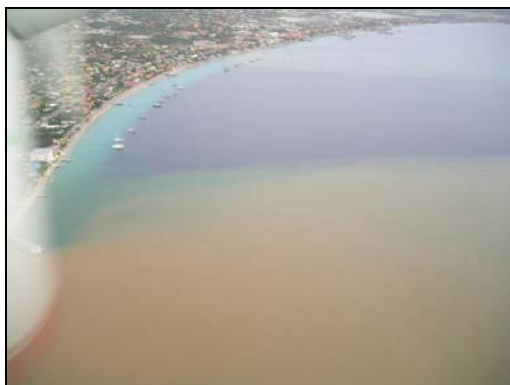
Karko (Karkó)

Door overbevissing is de populatie karkó's (*Strombus gigas*) vrijwel uitgeroeid. De voorlichting over deze soort en de handhaving van de beschermende wet- en regelgeving krijgt de laatste jaren meer aandacht.

Koralen (Koral)

Hoewel Bonaire zich mag verheugen in de aanwezigheid van de rijkste riffen in het Caribische gebied, wordt toch het grootste deel hiervan bedreigd door menselijk ingrijpen. De belangrijkste oorzaken op lokaal niveau zijn: bebouwing langs de kust, eutrofiëring (overbemesting) en sedimentatie (Reefs at risk, 2004).

Zie voor een overzicht van maatregelen tijdens de rapportageperiode onder 'Bonaire National Marine Park' in het vorige hoofdstuk.



Orchideeën (Orkídea)

Er zijn geen activiteiten betreffende de bescherming van deze planten uitgevoerd.

Sabalpalm (Kabana)

Er zijn geen activiteiten betreffende de bescherming van deze planten uitgevoerd.

Andere plantensoorten

Carmabi (Caribbean research & management of biodiversity) heeft in de jaren 1998 – 1999 een vegetatiekarteringsproject voor Bonaire uitgevoerd. In april 2006 heeft Carmabi een landschap-vegetatiekaart voor Bonaire gepresenteerd. De studie onderscheidt 18 vegetatietypen en 32 (sub)landschaptypen. De vegetatie op vulkanische grond is eenvormiger dan op kalkgrond. De meeste vegetatie behoort tot de secundaire vegetatie. Dit is het gevolg van de ontbossing in het verleden en de begrazing door geiten en ezels tot op de dag van vandaag. Zes vegetatietypen hebben een relatief hoge natuurwaarde. De vegetatie in het zuiden verslechtert, terwijl de vegetatie in het noordelijke deel van Washington-Slagbaai Park verbetert. In het rapport van CARMABI worden suggesties voor het natuurbeheer gegeven.



Bescherming inheemse soorten

Eilandelijke ecosystemen, zoals de Bonairiaanse, zijn zeer kwetsbaar voor introductie van uitheemse dier- en plantensoorten. Op Bonaire hebben zich een aantal eilandvreemde soorten gevestigd.

Er is nog geen beleid opgesteld om introducties van eilandvreemde plant- en diersoorten te voorkomen, noch zijn er protocollen opgesteld over het omgaan met recente introducties.

- Rubberliaan. De Afdeling Milieu- en Natuurbeleid van DROB heeft in 2004 en 2005 voor de palu di lechi (*Cryptostegia grandiflora*) een vrijwel eilanddekkende inventarisatie opgesteld. Ook is een test gedaan naar de effectiviteit van bestrijdingsmethoden. Een bestrijdingscampagne heeft wegens gebrek aan middelen tot dusver nog niet plaatsgevonden.
- Geiten. Over de geiten heeft de Afdeling Milieu- en Natuurbeleid in 2005 op basis van literatuurstudie, vooral rapporten van de Galapagos eilanden, een document samengesteld. Dit kan dienst doen bij een toekomstig project om geiten uit het landpark te verwijderen en om geiten op de rest van Bonaire binnen een omheining te houden. Gezuiverd water uit de afvalwaterzuiveringsinstallatie kan worden gebruikt om veevoer te verbouwen. Dat maakt het eenvoudiger om de geiten opgesloten te houden.

5. Wisselwerking natuurbeheer – andere sectoren

Toerisme

De samenwerking tussen het toeristische bedrijfsleven en vooral het Bonaire National Marine Park heeft zich over de afgelopen jaren voortgezet, maar is niet verder uitgebreid met nieuwe initiatieven.

In verband met educatie is de totstandkoming van een bezoekerscentrum voor de natuur van Bonaire zeer wenselijk. Het centrum, voorlopig ‘Kas di Naturalesa’ genoemd, moet zich zowel op de lokale bevolking als op toeristen richten. Op initiatief van STINAPA is in 2007 een haalbaarheidsstudie gereed gekomen.

Landbouw en veeteelt

De Dienst LVV probeert het erosieprobleem tegen te gaan door de kunukeros (knoekboeren) te adviseren bij het ontginnen van nieuwe landbouwgronden. Een groot probleem is het gebrek aan geschikte apparatuur. Zo zijn er geen maaimachines beschikbaar, waardoor graafmachines worden ingezet om vegetatie te verwijderen. Dit heeft desastreuze gevolgen voor de vruchtbare toplaag. LVV stimuleert het gebruik van betonnen paaltjes voor de omheining van kunuku's. Dit lijkt een gunstige invloed op het bomenbestand te hebben. De Watapana (*Caesalpinia coriaria*), die leek uit te sterven, herstelt zich opmerkelijk ondanks de droge jaren tussen 2000 en 2003. LVV speelt ook een rol bij herbebossingprojecten en de jaarlijkse boomplantdag. Ook is de dienst actief bij het tegengaan van het probleem van loslopende geiten.

Visserij

De toestand van de vissen van het koraalrif is drastisch veranderd. De aantallen zeebaarzen zijn sterk afgenomen, waarbij volwassen zeebaarzen een zeer zeldzame verschijning zijn. Hetzelfde geldt voor kreeften. Ook de populatie van snappers neemt af. Dit zijn allemaal verschijnselen van overbevissing op het rif. Haaien worden steeds minder waargenomen.

Een gedegen visserijbeleid is noodzakelijk om de overbevissing op het rif een halt toe te roepen. De twee visreservaten die per 1 januari 2008 zijn ingesteld, kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan het terugdringen van deze bedreigingen (zie de paragraaf over Bonaire National Marine Park in het hoofdstuk Bescherming gebieden). De Commissie Marien Milieu dringt in haar jaarverslagen ook aan op het formuleren van een visserijbeleid. Elk eilandgebied kan op basis van de Visserijlandsverordening (P.B. 1991, no. 74) een eilandelijke visserijverordening opstellen. Saba en Curaçao zijn hierin al ver gevorderd.

Hoewel visserscoöperatie KOPIBON al jarenlang bestaat, is de organisatiegraad onder vissers nog klein.

De dienst LVV heeft de afgelopen jaren drie boeien (fish attraction devices) in de Bonaireaanse wateren geplaatst, waardoor het vissen op geliefde consumptievissen zoals Mulatu en Dradu gemakkelijker is geworden.

Door toegenomen activiteiten van de kustwacht is het illegale vissen in de territoriale wateren teruggedrongen.

Delfstoffenwinning

Het winnen van zand en stenen op Bonaire is niet duurzaam en tast het landschap ernstig aan. De afgelopen decennia heeft de overheid de winning van zand en koraalstenen langs de kusten van Bonaire gedoogd. Slechts een zeer klein gedeelte van de oostkust is nu nog ongerept. De beleidsformulering stagneerde jarenlang en een poging om tot een integraal delfstoffenbeleid te komen is vastgelopen. In augustus 2005 is besloten het winnen van zand en koraalstenen per 1 januari 2006 te verbieden (A.B. 2005, no. 23). Tegelijkertijd is besloten het winnen van zand toe te staan in een kuststrook ten zuiden van Boka Onima en het winnen van koraalstenen tussen Washikemba en Cai. Het winnen van zand en stenen mag volgens dit besluit alleen op basis van contracten en wanneer tegelijkertijd herstelwerkzaamheden aan de beschadigde kuststrook worden verricht. Het winnen van zand en koraalstenen duurt voort tot op de dag van vandaag. Het importeren van zand kan een duurzaam alternatief vormen.



6. Uitvoeringsprogramma

Kwalitatieve evaluatie van het uitvoeringsprogramma

Biodiversiteit

- Doel: Achteruitgang biologische diversiteit is tot staan gebracht; populaties kwetsbare soorten hebben voldoende omvang.
- Evaluatie: De bescherming van de lora is verbeterd. Dankzij STINAPA en de STCB is de bescherming van de zeeschildpadden sterk verbeterd. Voor de andere soorten is er geen verbetering gerealiseerd. Populatie van karko's, zeebaarzen en kreeften gaan drastisch achteruit. De kwaliteit van de koraalriffen staat onder voortdurende en toenemende druk door bebouwing langs de kust, eutrofiëring en sedimentatie. De kleine en kwetsbare populatie vleermuizen staat sterk onder druk als gevolg van toenemende bebouwing.

Gebiedsbescherming

- Doel: Aangewezen gebieden (18.000 ha.) zijn wettelijk beschermd. Beschermd onderwaterpark is uitgebreid tot de 12-mijls zone.
- Evaluatie: Enkele aangewezen natuurgebieden, vooral Lac en het Terrassenlandschap Midden Bonaire, stonden of staan onder grote druk. Klein Bonaire is dankzij financiering van Nederland, de Foundation for the Preservation of Klein Bonaire en het Wereld Natuur Fonds sinds 2000 wettelijk beschermd. Verder is geen voortgang geboekt met de wettelijke bescherming van natuurgebieden. Wel is het juridisch kader hiervoor nu beschikbaar in de Eilandsverordening natuurbeheer.

Draagvlak en handhaving

- Doel: burgers en toeristen kennen de bijzondere betekenis van de natuur. Tegen overtredingen wordt opgetreden.
- Evaluatie: het draagvlak voor beleid en wetgeving is nog smal. Educatie en voorlichting reiken nog niet ver genoeg. Natuur- en Milieueducatie heeft plaats sinds 1997 en richt zich vooral op basisscholen. Voorlichtingscampagnes over de lora en zeeschildpadden hebben aantoonbaar effect opgeleverd. STINAPA is begin 2007 begonnen met een meerjarige voorlichtingscampagne "Nos ta biba di Naturalesa" (wij leven van de natuur) gericht op de lokale bevolking. Uit een enquête die in 2007 door het CBS is uitgevoerd, blijkt dat de burgers de geloofwaardigheid van de overheid laag inschatten. Uit dezelfde enquête blijkt dat het Natuurbeleidsplan slechts bij een kwart van de bevolking bekend is en het Milieubeleidsplan geheel onbekend is. De handhaving van de beschermende wetgeving staat nog in de kinderschoenen, maar is dankzij de inzet van STINAPA voor het onderwaterpark verbeterd. De geloofwaardigheid van de overheid kan worden vergroot door planmatig te werken, openbaarheid van bestuur te betrachten en de overheidscommunicatie te verbeteren. Ook dient de overheid een voorbeeldfunctie uit te dragen.

Randvoorwaarden en taakverdeling

- Doel: voldoende capaciteit, expertise en middelen aanwezig voor natuurbeleid en natuurbeheer. Er is een duidelijke taakverdeling tussen betrokken instanties.
- Evaluatie: het ontbreekt de Bonairiaanse overheid aan menskracht, kennis, geld en middelen voor het ontwikkelen van een adequaat natuurbeleid. De non gouvernementele organisaties hebben de afgelopen jaren een sterke institutionele groei doorgemaakt. STINAPA en STCB zijn daarvan goede voorbeelden. Bij het beheer van het onderwaterpark spelen organisaties als BONHATA, BHG, CURO en TCB een belangrijke rol. De oprichting van de Dutch Caribbean Nature Alliance (DCNA), begin 2005, is een volgende stap. DCNA heeft tot doel om op elk eiland van de Nederlandse Antillen en Aruba minstens één landpark en één marine park duurzaam te beheren. De taakverdeling tussen overheid (beleid) en de NGO's (beheer) is nog niet op alle punten uitgekristalliseerd.

Duurzame ontwikkeling en imago

- Doel: Bonaire maakt op duurzame wijze gebruik van de natuur en Bonaire heeft een daarbij passend imago.
- De duurzame ontwikkeling komt steeds verder onder druk te staan. Beleidsplannen hebben nauwelijks sturende invloed en komen niet of moeizaam tot uitvoering. De inwoners zijn trots op hun eiland en de natuur, maar zijn niet bewuster geworden. Het publiek, maar ook maatschappelijke organisaties en specifieke doelgroepen, zijn onvoldoende op de hoogte van het natuurbeleid en de regelgeving. Het groene imago van Bonaire houdt nog steeds stand, hoewel de druk op de natuur toeneemt.



Kwantitatieve evaluatie van het uitvoeringsprogramma

Procesmatige evaluatie

Het eerste Bonairiaanse Natuurbeleidsplan bevat 51 actiepunten. Deze zijn samengevat in het uitvoeringsprogramma. Zie bijlage B van het Natuurbeleidsplan 1999 - 2004.

Elk actiepunt kan worden ingedeeld in één van de vier fasen die samen de beleidslevenscyclus vormen. Hieronder wordt elke fase beschreven en aangegeven in welke fase de 51 actiepunten zich bevinden.

Fase 1. Signalering en Erkenning

In deze fase verkeert 35% ofwel 18 van de 51 actiepunten. Dit is de fase waarin de eerste signalen over een probleem opkomen en waarin nog veel onduidelijkheden bestaan over de aard en omvang van het probleem.

Fase 2. Beleidsformulering

Van de actiepunten zit 25% (13 actiepunten) in de fase van beleidsformulering. Hierin ligt het accent op het verzamelen van gegevens, het beproeven van middelen en het nemen van voorlopige maatregelen. De onzekerheden over de problematiek nemen in deze fase af.

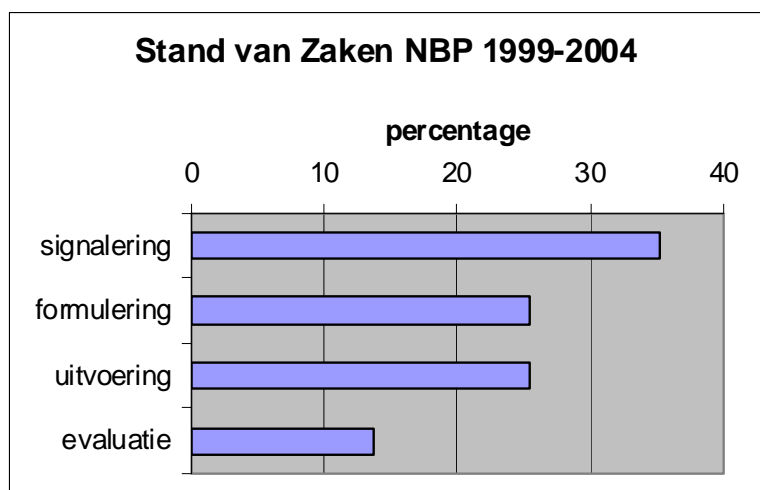
Fase 3. Uitvoering

Ook 13 van de actiepunten uit het Natuurbeleidsplan, ofwel 25%, verkeren in de uitvoeringsfase. In deze fase wordt het probleem aangepakt. Als eenmaal duidelijk is hoe het beleidsprobleem wordt opgelost, neemt de aandacht vanuit de samenleving en de politiek af.

Fase 4. Evaluatie of beheer

14% (7 actiepunten) zit in de evaluatiefase. In deze fase wordt vastgesteld of het probleem inderdaad onder controle is. Als nieuwe inzichten ontstaan, kan aanvullend beleid nodig zijn.

Samenvattend: van alle 51 actiepunten uit het Natuurbeleidsplan zit ruim eenderde deel (35%) nog in de signaleringsfase. Een kwart (25%) van alle acties zit in de beleidsformuleringsfase. Ook een kwart (25%) van de actiepunten zit in de uitvoeringsfase. En slechts 14% van de acties zit in de evaluatie- of beheersfase.



Financiële evaluatie

De uitvoering van het actieplan zoals opgenomen in het Natuurbeleidsplan is zeer conservatief begroot op Naf 1.475.000,- voor een periode van vier jaar. Veel acties zijn als 'pro memorie' opgenomen in de begroting. Voor andere acties is alleen rekening gehouden met personeelsinzet. Daarnaast is er rekening mee gehouden dat een groot deel van het benodigde budget zou worden gevonden door middel van externe financiering. Slechts Naf 825.000,- zou ten laste komen van het eilandgebied Bonaire. In werkelijkheid heeft het eilandgebied de afgelopen jaren slechts een fractie van dit bedrag besteed, waarbij de looptijd van het Natuurbeleidsplan meer dan verdubbeld is.

Evaluatie van het uitvoeringsprogramma in breder perspectief

Rapport Pourier

Het Natuurbeleidsplan Bonaire 1999 – 2004 is voor een belangrijk deel geïnspireerd op het 'Rapport van de Commissie Integrale Sociaal-Economische Aanpak Bonaire' van december 1992. Dit beleidskader staat ook wel bekend als het 'Rapport Pourier'. De commissie komt in dit rapport tot de slotsom dat Bonaire een uniek product bezit, namelijk haar milieu, dat aangevuld met de cultuur en de cultuurmonumenten, zich uitstekend leent voor de uitbouw van een toeristische industrie met hoge toegevoegde waarde voor het eilandgebied. In deze visie ligt de oorsprong van het motto van Bonaire: "Groeï met behoud van natuur en cultuur". Dit motto werd geïntroduceerd in het Ontwikkelingsplan Bonaire 1998 – 2002. Hoewel het Rapport Pourier al meer dan 15 jaar geleden is gepresenteerd, kan het vanwege het visionaire karakter en de integrale benadering nog steeds als richtsnoer worden gehanteerd voor een duurzame ontwikkeling van Bonaire. In een advies van de Raad van State van augustus 2008 over de mogelijkheden voor gefaseerde herstructurering van de BES-eilanden (Kamerstukken II 2007/08, 31 568, nr 2) schrijft de raad in voetnoot 24: "Nog maar een enkeling kent het nog steeds actuele rapport van de commissie-Pourier uit 1992 voor een integrale sociaal-economische aanpak op Bonaire. Het zou alsnog kunnen worden uitgevoerd."

Het rapport Pourier vormt tevens de inspiratiebron van het Milieubeleidsplan 2003 – 2007. Het Milieubeleidsplan is in oktober 2003 goedgekeurd door het bestuurscollege (archiefnr. 23011656), maar nog niet vastgesteld door de eilandsraad. De uitvoering van beide beleidsplannen kan niet los van elkaar worden gezien.

In de geïntegreerde visie van de Commissie Pourier worden dwarsverbanden gelegd tussen het milieu- en natuurbeleid en andere beleidsvelden zoals ruimtelijke ordening, economie, sociale zaken, onderwijs, cultuur, criminaliteit en ontwikkelingssamenwerking. Dat pleit ervoor om ook de evaluatie van het Natuurbeleidsplan in een breder perspectief te plaatsen.

Enkele belangrijke conclusies uit het Rapport Pourier zijn de volgende:

- een Bonaireaanse beleidsvisie met milieu als kernelement kan alleen tot de gewenste resultaten leiden indien gedragen door de hele bevolking. *Naast wettelijke maatregelen met inherente controles en sancties, zijn ook voorlichtingscampagnes, schoolprogramma's en sociale acties met milieu als onderwerp onontbeerlijk. Voorts wordt deze beleidsvisie slechts gemeengoed wanneer de totale bevolking daarvan de vruchten plukt.*

- een keuze voor het toerisme waarbij het milieu centraal staat betekent vooral het afzien van bevordering van massa-toerisme, voorts *het beperken van de groei van het aantal hotelkamers en duiken*.
- de totstandkoming van *wetgeving op het gebied van ruimtelijke ordening* is essentieel. Evenwel spelen ook factoren zoals goed onderwijs en lage criminaliteit een niet onbelangrijke rol bij het economische productief maken van het milieuproduct.
- het milieuproduct dat Bonaire te bieden heeft, vertegenwoordigt een waarde die met het wereldwijd schaarser worden van dit product steeds toeneemt. De toerist is bereid voor het genot van dit product te betalen. *Het beleid van de overheid moet dan ook gericht zijn op het behoud, beschermen en verbeteren van dit product, alsmede op het optimaal profijt trekken uit de economische ontwikkeling, die het aan dit milieugerelateerde toerisme genereert.*
- belangrijke voorwaarde om inhoud te kunnen geven aan de geschetste beleidsvisie en om de economische mogelijkheden te realiseren, is de *beschikking over een adequaat functionerend bestuursapparaat*. Voorts dient de Eilandsraad als vertegenwoordiger van de bevolking zich meer dan tot nu toe het geval was te richten op de optimale participatie in beleidsvoorbereiding, -uitvoering, -controle en -sturing.

In zijn algemeenheid zijn veel onderwerpen die de Commissie Pourier signaleert in de loop der jaren ter hand genomen. Hieronder worden een aantal van deze onderwerpen kort besproken.

Wetgeving

Wat het wetgevend instrument betreft, beschikt Bonaire bijvoorbeeld inmiddels over verordeningen gericht op de ruimtelijke ordening, een Eilandsverordening afvalstoffen en een Hinderverordening. Een Eilandsverordening natuurbeheer is per september 2008 aanvaard. Een Eilandsverordening afvalwater en een Eilandsverordening irrigatie en bemesting zijn in voorbereiding. De implementatie van deze verordeningen laat echter vaak op zich wachten of verloopt moeizaam. Zo beschikt Bonaire nog niet over een eilandelijk plan voor de ruimtelijke ordening en worden niet alle mogelijkheden en instrumenten die de Eilandsverordening ruimtelijke ontwikkelingsplanning Bonaire (A.B. 1994, no. 22) biedt ook daadwerkelijk benut. In maart 2008 is de eerste stap gezet in het proces om tot een Ruimtelijk Ontwikkelingsplan Bonaire (ROB) te komen door het nemen van een zogenoemd Voorbereidingsbesluit. Dit Voorbereidingsbesluit is op 27 februari 2009 met een jaar verlengd. Ook de Hinderverordening (A.B. 1995, no. 4) is nog niet geïmplementeerd. Hiervoor zijn in juli 2008 de eerste stappen gezet door het aannemen van enkele uitvoeringsbesluiten. Hierbij wordt samengewerkt in een twinningsproject met de milieudienst van de gemeente Breda. De Eilandsverordening afvalstoffen biedt mogelijkheden en instrumenten die nog niet of nauwelijks worden benut. In samenwerking met de gemeente Breda wordt gewerkt aan een lekvrije inzamelstructuur voor afgewerkte olie en (klein) gevaarlijk afval.

Handhaving

Handhaving van de wet- en regelgeving op het gebied van natuur en milieu is en blijft een zwak punt. Voor veel specifieke wetten zijn de controleurs nooit aangewezen en tot op heden ontbreekt een organisatorisch kader.

De Polis Ambiental (reinigingspolitie) is belast met het toezicht op de Eilandsverordening afvalstoffen (A.B. 1994, no. 5).

Sinds eind 2005 zijn managers en rangers van STINAPA benoemd tot buitengewoon agent van politie. Hierdoor is de handhaving van de Verordening marien milieu (A.B. 1991, no. 8) sterk verbeterd.

Bestuursapparaat

Wat betreft het bestuursapparaat wordt geconstateerd dat in 1995 op het specifieke beleidsterrein van natuur en milieu een Afdeling Milieu- en Natuurbeleid (MNB) is gevormd binnen de Dienst Ruimtelijke Ontwikkeling en Beheer (DROB). De afdeling heeft van meet af aan te lijden gehad onder een chronische ondercapaciteit en is nooit tot volle wasdom gekomen. De ondercapaciteit is een belangrijke oorzaak van de geringe voortgang op een groot aantal deelterreinen.

Omdat DROB zelf geen uitvoeringsorganisatie heeft voor het milieu- en natuurbeleid is de afdeling voor de uitvoering van het beleid dus afhankelijk van andere partijen. De samenwerking met milieu en natuur gerelateerde organisaties zoals STINAPA (natuurbeheer), Selibon N.V. (afvalbeleid), WEB N.V. (energie- en afvalwaterbeleid) en LVV (landbouw, veeteelt en visserij) is grotendeels nog niet geformaliseerd.

De werkzaamheden ten behoeve van de Commissie Natuurbeheer (voorheen de Commissie Marien Milieu), een wettelijk ingesteld adviesorgaan voor het bestuurscollege, leggen een onevenredig groot beslag op de geringe menskracht van de afdeling.

De Afdeling Juridische en Algemene Zaken (JAZ) heeft ook te kampen met een structurele onderbezetting. Als rechtstreeks gevolg van de ondercapaciteit bij zowel MNB als bij JAZ heeft het totstandbrengen van de Eilandsverordening natuurbeheer en de benodigde uitvoeringsbesluiten vele extra jaren gekost.



Educatie, voorlichting en sociale acties

Sinds 1997 is met subsidie van het eilandgebied bij STINAPA een coördinator Natuur- en MilieuEducatie (NME) aangesteld. De milieu- en natuureducatie richt zich voornamelijk op de basisscholen en de jeugd tot 12 jaar.

Door STINAPA, Sea Turtle Conservation Bonaire en Salba Nos Lora zijn voorlichtingscampagnes voor de lokale bevolking over de lora en zeeschildpadden uitgevoerd.

Sinds begin 2007 voert STINAPA de meerjarige voorlichtingscampagne “Nos ta biba di Naturalesa” die zich richt op volwassenen onder de lokale bevolking.

Op grond van de Landsverordening openbaarheid van bestuur heeft de overheid de plicht om voorlichting te geven zowel tijdens het beleidsproces als over het aanvaarde beleid. Op Bonaire bestaat geen traditie van participatie van de beleidsdoelgroepen in het beleidsproces. Ook bestaat binnen de overheid weinig ervaring met de inzet van communicatie als beleidsinstrument. De openbaarheidsvoorlichting en

dienstverlenende voorlichting (uitleg van beleid) zijn voor verbetering vatbaar. Goede communicatie met de doelgroepen vereist een structurele en planmatige aanpak. Hiervoor dient structureel voldoende capaciteit en budget beschikbaar te worden gesteld.

Sociale acties met milieu als onderwerp zijn zeldzaam en beperken zich in het algemeen tot schoonmaakactiviteiten. Eind 2007 heeft STINAPA een jaarlijkse boomplantdag ingevoerd.

Toerisme en economie

In het rapport Pourier worden milieu en natuur centraal gesteld. In deze visie wordt afgezien van massatoerisme. Toch streeft Bonaire naar economische groei waarin toerisme een belangrijke rol speelt en de bevolking kan delen in de economische opbrengsten daarvan. Dat betekent het zoeken naar de juiste balans waarbij groei een eigen grens kent.

Voor het beperken van de groei van het aantal hotelkamers is geen specifiek beleidsinstrument ontwikkeld. De eerste helft van de verslagperiode kenmerkt zich door een stagnatie van het aantal beschikbare accommodaties door externe factoren. De laatste jaren worden gekenmerkt door een onstuimige groei van het aantal accommodaties.

Voor het beperken van het aantal duiken per locatie heeft het bestuurscollege in 1993 een moratorium ingesteld voor het aantal duikcentra. Dit moratorium vormt het bestendige beleid tot op de dag van vandaag. In overleg met de beheerder van het Bonaire National Marine Park dient een specifiek instrument te worden ontwikkeld om het aantal duiken per locatie te kunnen beheersen.

Een aantal van de bovengenoemde tekortkomingen zijn kenmerkend voor 'small island developing states' (SIDS) De 'kleine eiland staten' staan voor gemeenschappelijke uitdagingen in hun streven naar een duurzame ontwikkeling. Kenmerken zijn een kleine bevolking, beperkte hulpbronnen, ruimtelijk isolement, grote gevoeligheid voor natuurrampen, kwetsbaarheid voor externe invloeden en grote afhankelijkheid van internationale handel. De groei en ontwikkeling worden vaak verder belemmerd door hoge transport- en communicatiekosten, een -gezien de kleinschaligheid- relatief grote en kostbare infrastructuur en omvangrijk ambtenarenapparaat en beperkte economische mogelijkheden.

Uit de slotverklaring van het vijfde Nederlands Caribische Natuur Forum in maart 2005 te Bonaire, komt naar voren dat alle eilanden van de Nederlandse Antillen en Aruba in belangrijke mate met dezelfde problemen worstelen (Bijlage D). In deze slotverklaring worden de eilandgebieden opgeroepen om te voldoen aan hun zorgplicht voor de natuur in het belang van het welzijn van huidige en toekomstige generaties. Ook worden de eilandgebieden gevraagd natuurgebieden wettelijk te beschermen.

7. CONCLUSIES

Van de 51 actiepunten uit het Natuurbeleidsplan 1999 – 2004 verkeert 60% (31 actiepunten) in de fase van probleemerkenning en beleidsformulering. Twintig actiepunten, of 40%, zijn in uitvoering of worden geëvalueerd.

Een belangrijke oorzaak van dit resultaat ligt in de structurele ondercapaciteit bij de Afdeling Milieu- en Natuurbeleid (MNB) bij DROB en de Afdeling Juridische en Algemene Zaken (JAZ). In het grootste deel van de verslagperiode bestond de bezetting van de Afdeling Milieu- en Natuurbeleid slechts uit een of twee medewerkers. Sinds eind 2006 zijn drie medewerkers werkzaam. Dit is vergelijkbaar met het spelen van een voetbalwedstrijd met vier of vijf spelers in plaats van elf. De uitslag staat van tevoren vast.

Een andere oorzaak is het zwak ontwikkelde institutionele kader. Er zijn geen of onvoldoende sturings- en controlemechanismen tussen beleid en uitvoering.

Uiteraard is het langdurig ontbreken van enerzijds de Eilandsverordening natuurbeheer en anderzijds een adequaat beleid voor de ruimtelijke ordening ook een belangrijke oorzaak. Daarbij komt dat het Milieubeleidsplan 2003 – 2007 nog niet is vastgesteld door de eilandsraad. Het Natuurbeleidsplan en het Milieubeleidsplan zijn complementair aan elkaar. De uitvoering van beide beleidsplannen kan niet los van elkaar worden gezien.

Andere zwakke schakels zijn het ontbreken van vastgestelde beheersplannen voor natuurgebieden, het gebrek aan dienstverlenende en instrumentele voorlichting, het ontbreken van een goed ontwikkeld handhavingsapparaat en de moeizame dataverzameling en het gebrek aan stelselmatige monitoring. Ook zijn onvoldoende financiële middelen beschikbaar gesteld voor de uitvoering van de beleidsvoornemens.

Er zijn gelukkig ook sterke punten in het natuurbeleid. Belangrijk is de aanwezigheid van een Natuurbeleidsplan dat in overleg met alle betrokken organisaties binnen en buiten de overheid tot stand is gebracht. Een dergelijk plan kan op een breed draagvlak rekenen en vormt het kader voor alle beleidsvoornemens.

De Commissie Natuurbeheer, een wettelijk ingesteld adviesorgaan voor het Bestuurscollege dat sinds kort in de plaats is getreden van de Commissie Marien Milieu, speelt een belangrijke rol in gevraagde en ongevraagde advisering op alle terreinen die het natuurbeheer raken.

Positief is de institutionele groei en de samenwerking die de non gouvernementele organisaties, met name de Sea Turtle Conservation Bonaire (STCB) en STINAPA de laatste jaren hebben bewerkstelligd. Positief is ook de oprichting van “Salba Nos Lora” een nieuwe stichting die zich richt op het behoud van de zeldzame Bonairiaanse papagaai.

Ook de van oudsher bestaande samenwerking met NGO's en het bedrijfsleven bij vooral het beheer van het onderwaterpark is een belangrijk gegeven.

Een vanouds sterk punt is de wettelijke bescherming van het Bonaire National Marine Park. In het onderwaterpark is een begin gemaakt met de stelselmatige monitoring van nutriënten en de “light and motion monitoring program”.

Met de voorlichtingscampagne “Nos ta biba di Naturalesa” heeft STINAPA, in samenwerking met andere organisaties, het informatievacuüm opgeheven

Tenslotte mag Bonaire zich gelukkig prijzen met een organisatie die al sinds jaren de Natuur- en MilieuEducatie (NME), vooral gericht op de leerlingen van de basisscholen, verzorgt.

NOS TA BIBA DI NATURALESA



Traha huntu na un desaroyo duradero pa Boneiru

Natuur- en milieubeleid is per definitie complex, niet op de laatste plaats omdat het de hele samenleving raakt en er dus veel doelgroepen en (deel)belangen mee zijn gemoeid.

Nog niet duidelijk is wat de consequenties zijn van de veranderingen in de staatkundige structuur in relatie tot de taak van het Ministerie van Volksgezondheid en Sociale Ontwikkeling (VSO), met name de Afdeling Milieu en Natuur (MiNa) en de vele verdragen op het gebied van natuurbeheer waar het Koninkrijk lid van is.

Een zorgwekkende ontwikkeling zijn de signalen van toenemende overbevissing van de koraalriffen rond Bonaire en het uitblijven van een eilandelijk visserijbeleid. Ook de gestage achteruitgang in kwaliteit van de riffen baart zorgen. Belangrijke oorzaken hiervan zijn bebouwing en andere ontwikkelingen langs de kuststrook alsmede belasting door sedimenten en nutriënten als gevolg van afvalwaterproblematiek en de erosieproblematiek. Dit laatste probleem, regenwater- en winderosie als gevolg van ontbossing in het verleden, gevolgd door vraat van geiten en ezels en voortdurende ingrepen van de mens, krijgt onvoldoende maatschappelijke en bestuurlijke aandacht.

Naast bedreigingen doen zich ook kansen voor. De vernieuwing van de staatkundige structuur schept wellicht nieuwe mogelijkheden voor het versterken en versnellen van het natuurbeleid en de uitvoering daarvan.

De oprichting van de Dutch Caribbean Nature Alliance (DCNA) is een andere ontwikkeling waardoor de samenwerking tussen de eilanden en met Nederland wordt verbeterd. DCNA heeft tot doel op elk eiland minstens één onderwaterpark en één natuurpark op land veilig te stellen. Bonaire is op dit terrein al ver gevorderd.

Ook de inspanningen gericht op de nominatie van het onderwaterpark voor de Wereld Erfgoedlijst van de UNESCO kan nieuwe kansen creëren voor het beheer van het Bonaire National Marine Park, het toerisme en de economie van Bonaire.

Het rioleringsplan Kralendijk is ter hand genomen en kan, samen met een structuurplan voor de afvoer van regenwater, een belangrijke bijdrage leveren aan de instandhouding van de koraalriffen.

Het Plataforma Rincon heeft op zich genomen een landschapspark in de omgeving van Rincon te ontwikkelen waarvan de inwoners van dit dorp direct zullen profiteren.

In samenspraak tussen de gezaghebber, de Officier van Justitie, het Korps Politie Nederlandse Antillen, de Servisio Sentral de Vigilansia, Polis Ambiental, STINAPA en de Afdeling Milieu- en Natuurbeleid wordt gestreefd naar de oprichting van volwaardige handhavingstructuur voor handhaving van de natuur- en milieuwetten.

Bijlage A

Overzicht realisatie doelen gebiedsbescherming Natuurbeleidsplan Bonaire 1999 - 2004

Gebied	Einddoel	Huidige status
<i>Categorie I: natuurreserveaat</i>		
● Pekelmeer /Sanctuary	800 ha wettelijk beschermd	géén wettelijke basis
<i>Categorie II: nationaal park (NP)</i>		
● NP Washington-Slagbaai	NP incl deel Brasil: 5400 ha	géén wettelijke basis,
● Lac	800 ha wettelijk beschermd	700 ha beschermd via Marine Park
● Klein Bonaire	NP 700 ha	700 ha beschermd via Marine Park
● Bonaire National Marine Park	Marine Park tot aan 12-mijls zone	2600 ha beschermd
<i>Categorie III: natuurmonument</i>		
● salinas	bescherming via grotere beschermde gebieden, Saliña Lechi apart 50 ha	géén bescherming
● grotten	oppervlak onbekend	géén bescherming
<i>Categorie IV: Eilandelijk natuurgebied</i>		
● Brasil-Labra	600 ha beschermd	géén bescherming
● Terrassenlandschap Midden-Bonaire	3400 ha beschermd	géén bescherming
● Zuidelijk Bonaire	3500 ha beschermd	géén bescherming
<i>Categorie V: beschermd landschap</i>		
● Landschapspark Rincon	2400 ha beschermd	géén bescherming

Bijlage B

Overzicht realisatie actieprogramma

Natuurbeleidsplan Bonaire 1999 - 2004

Acties per type instrumentarium

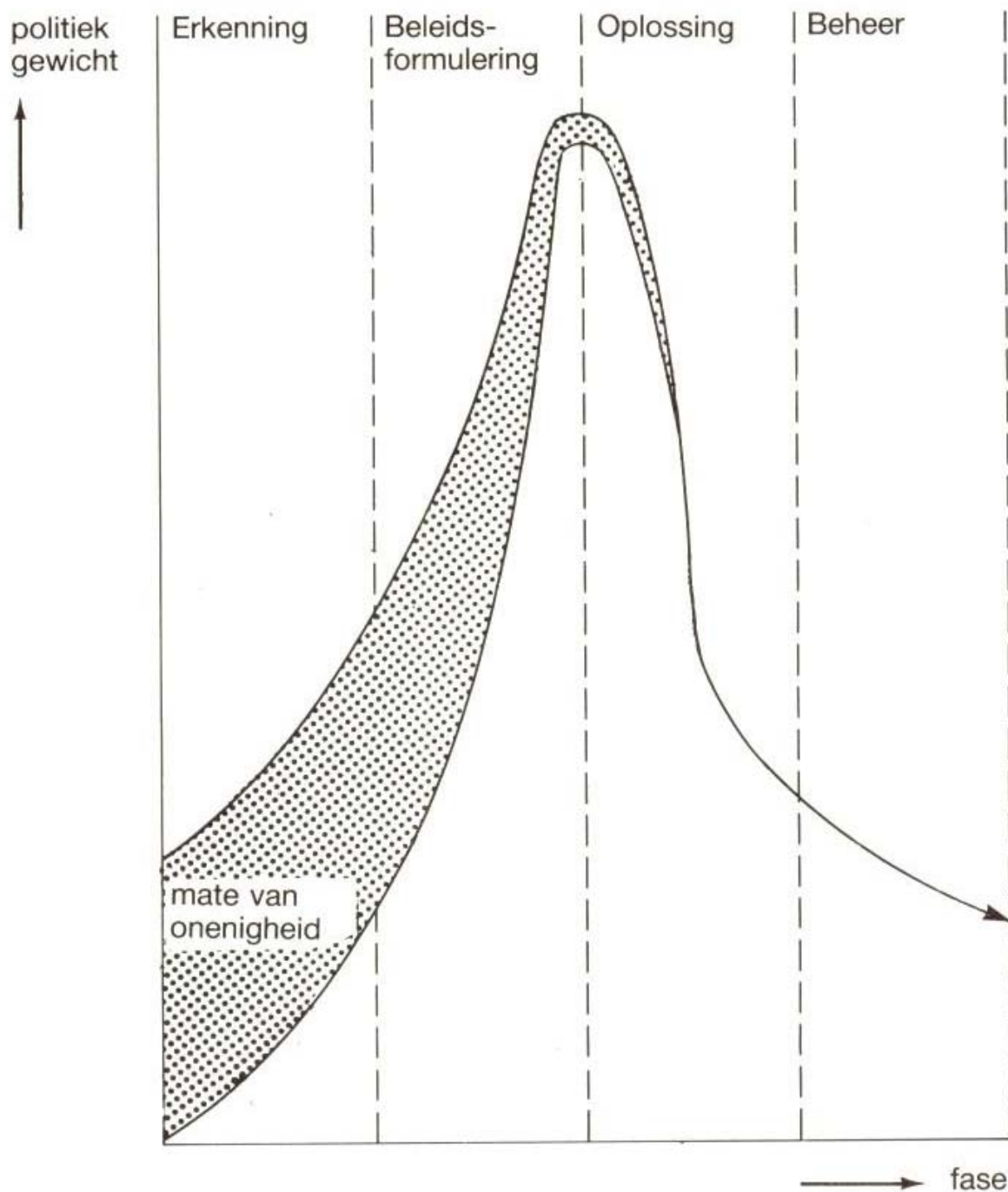
Actie	Onderwerp	Huidige beleidsfase	Nr. fase
	Institutioneel		
I.1	regulier overleg over uitvoering	uitvoering	3
I.2	extra menskracht overheid	signalering/formulering	1
I.3	projectenfonds NGO's	signalering	1
I.4	stimuleren lidmaatschap NGO's	signalering	1
	Juridisch instrumentarium		
J.1	opstellen concept-eilandsverordening natuurbeheer	uitvoering	3
J.2	herziening verordening marien milieu en juridische assistentie daarbij	signalering	1
	Overdracht eigendom en/of beheer		
E.1.1	afspraken eigendomsituatie Slagbaai	formulering	2
E.1.2	kuststrook Brazil	signalering	1
E.2	Klein Bonaire	evaluatie	4
	Beheer - planning		
B.1	NP Washington-Slagbaai	formulering	2
B.2	natuurparagraaf Lac	formulering	2
B.3	Zuidelijk Bonaire incl. Pekelmeer	signalering	1
B.4	Klein Bonaire	signalering	1
B.5	Bonaire National Marine Park	formulering	2

Actie	Onderwerp	Huidige beleidsfase	Nr. fase
B.6	landschapspark Rincon	formulering	2
B.7	algemene organisatie Stinapa	uitvoering	3
	Beheer – maatregelen gebieden		
B.8	verbetering infrastructuur NP Washington Slagbaai	uitvoering	3
B.9	institutionele versterking Bonaire MP	uitvoering	3
B.10	training beheerders Bonaire MP	uitvoering	3
B.11	erosiebestrijding/vegetatieherstel/waterbeheer: - pilotproject landschapspark Rincon - programma	signalering signalering	1 1
B.12	opstellen gedragscode bezoek grotten	evaluatie	4
B.13	uitwerken maatregelen landbouw/visserij	signalering	1
B.14	toekomst lokale visserij	signalering	1
B.15	regulering delfstoffenwinning	formulering	2
	Beheer - soorten		
B.16	zichtbaar maken draden t.b.v. flamingo's	signalering	1
B.17	bestrijding Palu di lechi	formulering	2
	Handhaving		
H.1	handhaving gebiedsbescherming	formulering	2
H.2	training CITES-handhavers	uitvoering	3
H.3	registratieprogramma gekooide Lora's	evaluatie	4
H.4	actieve implementatie CITES- en wet- en regelgeving soortbescherming	formulering	2
	Onderzoek		
O.1	ecologisch draagvlak rif	formulering	2
O.2	cultuurhistorie landschap Rincon	evaluatie	4
O.3	mogelijk herstel vegetatie oostelijk zuid Bonaire	signalering	1
O.4	vegetatiekartering en -onderzoek	evaluatie	4
O.5	vóórkomen en behoud vleermuizen	formulering	2
O.6	monitoring populatie karko	uitvoering	3
O.7	verkenning overige monitoring	signalering	1

Actie	Onderwerp	Huidige beleidsfase	Nr. fase
O.8	instelling onderzoekscentrum	signalering	1
	Voorlichting en educatie		
V.1	bij NP Washington-Slagbaai	beheer	4
V.2	over karko en schildpadden	uitvoering beheer	3 3
V.3	over Klein Bonaire	uitvoering	3
V.4	vogelkijkhut bij Oranje Pan	signalering	1
V.5	voorlichtingscampagne roofvogels	signalering	1
	Promotie natuurimago Bonaire		
P.1	veiligstelling Klein Bonaire	beheer	4
P.2	toerisme plan landschapspark Rincon	formulering	2
P.3	internationaal natuurimago Bonaire	formulering	2
	Internationale samenwerking		
S.1	uitwisseling expertise beheer van mariene gebieden	uitvoering	3
S.2	samenwerking behoud flamingo	signalering	1
	Evaluatie		
E.1	evaluatie Natuurbeleidsplan	uitvoering	3

Bijlage C

De fasen van de beleidslevenscyclus



Bijlage D

Slotverklaring Natuurforum 2005

Declaration of the 2005 Dutch Caribbean Nature Forum, Bonaire, Netherlands Antilles 26 February – 2 March 2005

Considering the importance of the Dutch Caribbean (Netherlands Antilles and Aruba) in global biodiversity, the high level of endemism, and the recognition that our Islands form an important biodiversity ‘hot spot’ within the region and within the Kingdom of the Netherlands, the participants of the Nature Forum:

1. RECOGNIZE the constraints brought forward during the Nature Forum, which consistently hamper nature conservation efforts across all the Islands. In particular, the lack of long-term financial security, capacity constraints of the Protected Areas, and inadequate political and public commitment to policies, regulations and their enforcement;
2. URGE all major stakeholders to contribute actively to the overall effort to overcome the constraints, outlined above, for the protection, sustainable use and sustainable financing of the system of Parks¹ and other Protected Areas;
3. AGREE to work on the further development of the ‘Capturing Management Success Project’ to support nature conservation in the Dutch Caribbean;
4. ACKNOWLEDGE and stress the importance of management and policy tools to guide development decisions of government and of the general public in a responsible, participatory and sustainable way;
5. URGE the Island Governments to put such tools and policies into place, integrate nature conservation objectives into spatial planning, environmental, economic and social development policies, and include strategies for implementation, review and evaluation;
6. RECOGNIZE the need to build partnerships and enter into strong dialogue with the Island Governments on these issues as this is vital to safeguard the importance and place of nature conservation;
7. ACKNOWLEDGE the responsibility, and the need for commitment of the Island

¹ at least one marine and one terrestrial park per island

Governments, for sustainable economic development as a long term strategy to alleviate poverty, which must take into account that nature is the Islands' main economic capital;

8. ACKNOWLEDGE the importance of education as a means to improve knowledge and awareness of nature conservation, helping to protect and conserve nature for future generations;
9. WELCOME the establishment of the Dutch Caribbean Nature Alliance (DCNA), and agree to cooperate on the protection and sustainable use of nature, and on sustainable financing of nature conservation in the Dutch Caribbean;
10. ACKNOWLEDGE the important role that DCNA will play in the future to increase the level and quality of protection of nature in the Dutch Caribbean;
11. RECOGNIZE that the recent establishment of the DCNA is a major step forward for conservation efforts in the Dutch Caribbean;
12. COMMIT to the objectives outlined for the DCNA: to realize the protection, sustainable use and sustainable financing of the system of Parks I and other Protected Areas on the Islands;
13. APPLAUD the contribution of Donor Agencies such as Nationale Postcode Loterij, IUCN-NL, Stichting DOEN, WWF-NL, and the Ministry of BZK in their ongoing financial support to nature conservation in the Dutch Caribbean;
14. REAFFIRM that a Trust Fund is the most important and viable means for sustainable and secure long term financing of nature conservation, and that an Endowment Fund is the most appropriate means for long term financial security;
15. RECOGNIZE the vital contribution of Dutch Nature Conservation Organisations in placing Dutch Caribbean nature conservation firmly on the Dutch political agenda;
16. More specifically CALL upon the following parties:
 - a. The Donor Community, in particular funding organisations, the private sector and individuals in the Dutch Caribbean, the Netherlands, and elsewhere to contribute to the DCNA Trust Fund and/or projects;
 - b. The Island Governments, to continue to contribute financially to nature conservation;
 - c. The International Nature Conservation Community, to recognize the importance of the DCNA and to promote the initiative through their communication channels where appropriate;
 - d. The Government of the Netherlands, to contribute directly or indirectly to the

DCNA Trust Fund, as requested by motion 29800-IV, nr. 14, passed in the Tweede Kamer on November 2, 2004 (Motion Dittrich c.s.)

e. The Island Governments, to attend to their legal obligation (zorgplicht) with regard to nature conservation for the wellbeing of present and future generations;

f. The Governments of Aruba, Bonaire, Curaçao, Saba, St. Eustatius, and St. Maarten, to establish and/or finalize legislation for their Protected Areas;

g. The Government of Aruba, to nominate an NGO in charge of a legally designated terrestrial/ marine protected area for the Board of the DCNA;

The participants of the 5th Nature Forum in Bonaire, Netherlands Antilles, March 2 2005:

Agriculture, Husbandry and Fisheries Service (DLVV), Curaçao
Caribbean Research and Management of Biodiversity (CARMABI), Curaçao
Coastal Zone Management, UK
Coral Resource Management, Bonaire
Department of Environment & Nature (MINA), Ministry of Public Health and Social Development (VSO), Willemstad, Netherlands Antilles
Department of Physical Planning (DROB), Section of Environment and Natural Resources, Bonaire
Department of Physical Planning and Housing (DROV), Curaçao
Directorate of Agriculture, Husbandry, and Fisheries (LVVM), Aruba
Dutch Caribbean Nature Alliance (DCNA)
Environmental Council, Curaçao
IUCN Netherlands Committee (IUCN-NL)
Ministry of Agriculture, Nature Conservation and Food Safety (LNV), The Netherlands
Nature Foundation of St. Maarten
Representation of The Netherlands in the Netherlands Antilles (VNW, MinBZK))
Saba Conservation Foundation
Sea Turtle Conservation Bonaire
St. Eustatius National Parks Foundation
Stichting Nationale Parken (STINAPA) Bonaire
Uniek Curaçao
University of Miami, Rosenstiel School of Marine and Atmospheric Science, U.S.A.
WWF Netherlands